

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Vychádza s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej
republiky*

HLAVNÝ REDAKTOR

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Ján Findra,
Juraj Glovňa, Robert Hammel,
Renáta Hlavatá, Ingrid Hrubani-
čová, Bronislava Chocholová, Ni-
col Janočková, Ján Kačala, Anna
Maričová, Sibyla Mislovičová,
Jozef Mlacek, Slavomír Ondre-
jovič, Lucia Satinská, Mária Šim-
ková, Iveta Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

KAČALA, Ján: Ľudovít Štúr ako jazy- kovedec	321
HENSEL, Karol: Menoslovie rýb pod- radu makrelobližných – Scombroidei (5. časť)	331

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Večer vechtí- kom, ráno nechtíkom</i>	353
--	-----

ROZLIČNOSTI

Pôvod a používanie názvu <i>beženec</i> . M. P o v a Ź a j	358
---	-----

SPRÁVY A POSUDKY

Šesťdesiat rokov akademickej jazy- kovednej slovakistiky v Prešove. M. C h o c h o l	361
Slovenčina vo Vojvodine takmer po troch storočiach. M. P i s á r č i k o - v á	363

SPYTOVALI STE SA

<i>Rukola, roketa, eruka</i> . I. V a n č o v á ..	366
--	-----

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slov- níku slovenského jazyka (18). M. P o - v a Ź a j	368
Obsah 49. ročníka	373
Index 49. ročníka. S. M i s l o v i č o - v á	375

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 49, 2015, č. 6 (4. 12. 2015). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine za podpory grantu Ministerstva kultúry SR. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 7,20 €, jednotlivé čísla 1,20 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812840. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2015

Cena 1,20 €

Ludovít Štúr ako jazykovedec

JÁN KAČALA

Ňje dakolko hláv tvorí a vimišla reč, ale reč si vitvorí národ sám, a povinnosť jeho vzd'elaních sinou je tou rečou, ktorá je jeho, sa k ňemu prihovárať a o tom čo znajú ho viučovať.

Ludovít Štúr, Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí, 1846, s. 67

Pri uvažovaní o jazykovednej činnosti Ľudovíta Štúra nemôžeme túto oblasť Štúrovej činnosti vnímať a predkladať ako výlučnú, bez ohľadu na ostatné oblasti, práve naopak, v rámci celého neobyčajne širokého komplexu pôsobenia Ľ. Štúra ju chápeme ako pevne zviazanú s jeho ostatnými pracovnými oblasťami a zároveň aj ako neodmysliteľnú súčasť celého bohatého súboru činností v rámci naplňania revolučného národného programu Slovákov zo strany celej štúrovskej generácie. Jazykovedné dielo Ľ. Štúra malo svoje bezprostredné vyústenie v kodifikácii nového, celonárodne platného spisovného slovenského jazyka a v tom zmysle jazykovedná činnosť Ľ. Štúra platí nielen ako rýdzo vedecká činnosť, ale aj ako závažná politická činnosť. Zásadné riešenie jazykovej otázky u Slovákov na konci prvej polovice 19. storočia bolo nevyhnutnou súčasťou naplňania komplexného Štúrovho politického programu. Takéto uchopenie témy nám prirodzene vychodí z povahy celej Štúrovej osobnosti.

V rámci našej state sa zameriavame na tieto čiastkové témy:

1. celková charakteristika Štúrovej jazykovednej činnosti,
2. Štúrova príprava na jazykovednú prácu,

3. Ľ. Štúr ako jazykovedný mysliteľ a systematik,
4. významné témy v Štúrovej Nauke reči slovenskej,
5. Štúrova kodifikačná koncepcia,
6. Štúrovo jazykové a jazykovedné poslanstvo v dejinách slovenskej jazykovedy.

1. Štúrovo jazykovedné dielo zahŕňa dva knižné spisy a viacero štúdií a článkov vrátane polemických textov a recenzií jazykovedných diel iných autorov. Výstižný, hoci nie úplný obraz o ňom prináša 5. zväzok Štúrovho diela s názvom *Slovenčina naša*, ktorý veľmi dôkladne pripravil Jozef Ambruš a vyšiel roku 1957. Vo viacerých časopiseckých a novinových článkoch sa Ľ. Štúr venuje jazykovým a jazykovedným témam popri rozbo- re závažných politických, spoločenských a kultúrnych otázok, ktorými žila vtedajšia slovenská spoločnosť. Aj tieto texty sú zahrnuté do najnovšej publikácie, ktorá súhrnne predstavuje Štúrove jazykovedné práce pod názvom *Ludovít Štúr: Jazykovedné dielo*. O tento významný edičný čin z roku 2015 sa zaslúžil Ľubomír Kráľ s kolektívom spolupracovníkov z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Najznámejšie a zároveň najzávažnejšie v Štúrovej jazykovednej činnosti sú spomínané knižné spisy: *Nauka reči slovenskej* ako sústavný synchronný opis novej spisovnej reči a jej kodifikácia a *Nárečja slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí* ako výklad dôvodov, o ktoré sa opierala jeho kodifikácia novej spisovnej reči. Obidve diela knižne vyšli roku 1846, hoci boli napísané už predtým. *Nauka reči slovenskej* doteraz v slovenskej jazykovede platí ako premyslene skoncipovaný a systematický synchronný opis a výklad prostriedkov a pravidiel novej spisovnej reči založený na kultúrnej strednej slovenčine, vychádzajúcej zo stredoslovenského interdialektu, relatívne stabilizovaného najmä v hovorenej podobe v kultúrnej vrstve slovenskej spoločnosti v ostatných desaťročiach prvej polovice 19. storočia. Presvedčivý obraz o kultúrnej strednej slovenčine nachodíme najmä v Kolárovej zbierke *Národné spievanky*, ktorá vyšla v dvoch zväzkoch v polovici 30. rokov 19. storočia.

Štúrova *Nauka reči slovenskej* má premyslenú koncepciu a zahŕňa opis a výklad „Grammatiky Slovenskej“ v troch dieloch: I. Sklad a puovodná určitosť slov, II. O prjemenčivost’i slov a III. Spojna. Prvý diel obsahuje

hláskoslovie, tvorenie slov, sémantiku, výslovnosť a pravopis, druhý diel sa zaoberá ohýbaním slov, čiže tvaroslovím, rozčleneným podľa jednotlivých slovných druhov, a tretí, najkratší diel, je venovaný skladbe. Dielo je napísané na základe najnovších poznatkov vtedajšej indoeurópskej jazykovedy, pestovanej najmä v Nemecku, kde L. Štúr na konci 30. rokov 19. storočia prežil dva roky na štúdiách. Dielo má zreteľný teoreticko-filozofický a mysliteľský základ, opierajúci sa o Hegelovo a Herderovo filozofické učenie, aplikované na domáce slovenské, ako aj na širšie slovanské podmienky. Okrem sústavného opisu a výkladu systému slovenského jazyka obsahuje početné historicko-jazykové a kulturológické exkurzy a jednotlivé pozorovania, ktoré pomáhajú hlbšie preniknúť do skúmanej tematiky.

V *Nauke reči slovenskej* dôležitú dimenziu predstavuje kodifikačný prístup autora, ktorý čitateľa vedie jednak k hlbšiemu poznaniu systému a fungovania nového slovenského spisovného jazyka a jednak – práve predovšetkým na základe tohto hlbšieho poznania systému – k vedomému dodržiavaniu novej jazykovej normy a k rozvíjaniu jazykovej kultúry jednotlivca aj širšieho spoločenstva. Z vlastného autorského zámeru kodifikovať slovenčinu ako osobitný spisovný slovanský jazyk vychodí tendencia vyzdvihovať a pripomínať osobitnosti slovenského jazyka, a to najmä v pomere k najbližšiemu slovanskému jazyku – češtine. Preto Štúrovu kodifikáciu spisovnej slovenčiny možno do značnej miery chápať aj ako kodifikáciu delimitáciou od spisovnej češtiny. Celkový koncept Štúrovej kodifikácie spisovnej slovenčiny podrobnejšie preberáme v osobitnom (5.) bode našej state.

2. Štúrova príprava na vlastnú jazykovednú činnosť spočíva v dlhodobom individuálnom štúdiu jazykovednej problematiky jednak v školách v domácom prostredí a jednak na univerzite v Halle, v štúdiu jazykovedných spisov popredných vtedajších slavistov, v účinnom písomnom aj osobnom kontakte s nimi (uvádzame tu aspoň mená Pavol Jozef Š a f á r i k, z ruských slavistov osobnosti ako Osip Maksimovič B o d' a n s k i j, Izmail Ivanovič S r e z n e v s k i j), ďalej v praktickom oboznamovaní sa s jazykovou situáciou na Slovensku, ako aj v iných slovanských pospolitostiach, v praktickom osvojovaní si iných jazykov, slovanských aj neslovanských, a v príprave prednášok pre študentov bratislavského evanjelického lýcea a v študentských spoločnostiach. Štúrove prednášky v mnohých otázkach predznamenal jeho postoj k jazykovým javom, tak ako sa tento postoj od-

ráža v jeho vrcholnom vedeckom diele – *Nauke reči slovenskej*. To sa výrazne týka povedzme takých tém, ako sú gramatické kategórie alebo tvorenie tvarov a slov pomocou gramatických a slovotvorných prípon zo slovných základov, prípadne kmeňov. Dôležité je spomenúť, že jazykovú tematiku Ľ. Štúr videl v širokých nielen filologických, ale aj spoločenských, kultúrnych, historických a politických súvislostiach a aj preto najmä vo svojich jazykovedných spisoch neprestajne zdôrazňoval potrebu systematického vedeckého výskumu a opisu národného jazyka a rozširovania poznatkov o ňom.

Osobitne treba vyzdvihnúť Štúrovo štúdium jazykovednej a špeciálne indoeuropeistickej problematiky na univerzite v Halle: táto tematika je zo všeobecne prístupnej slovenskej odbornej literatúry podrobnejšie spracovaná v diele Eugena Jónu *Postavy slovenskej jazykovedy v dobe Štúrovej* z roku 1985 (pozri najmä s. 97 – 103), ako aj v *Živote a diele Ľudovíta Štúra* od Jána Hučka (1988, s. 68 – 78). Počas univerzitných štúdií v Halle priamo počúval prednášky popredného indoeuropeistu a zakladateľa porovnávacieho hláskoslovía indoeurópskych jazykov Augusta Friedricha Potta (1802 – 1887). Ten ovplyvnil Ľ. Štúra najmä v oblasti teoretickej jazykovedy, no bez ohlasu u Ľ. Štúra istotne neostalo ani to, že vo svojom vrcholnom diele *Etymologické bádania* (I. zväzok z roku 1833) v úvode hovorí o Slovákoch a o slovenčine ako o osobitných jednotkách v slovanskom svete. A. F. Pott videl v Ľ. Štúrovi nadaného slavistu a nádejného autora porovnávacej gramatiky slovanských jazykov. Po Štúrovom návrate na Slovensko obidvaja zostali v písomnom kontakte, ale riešenie naliehavých slovenských otázok v 40. rokoch 19. storočia znemožnilo, aby sa Ľ. Štúr sústavnejšie bol mohol venovať vedeckej práci v oblasti slavistiky. Ľ. Štúr podľa vlastného vyjadrenia (v recenzii Hattalovej latinsky písanej *Gramatiky slovenského jazyka* z roku 1850; Štúrova dôkladná recenzia vyšla v Hurbanových Slovenských pohľadoch hneď v nasledujúcom roku) vo svojom vrcholnom jazykovednom spise okrem diela tohto svojho univerzitného učiteľa nadväzuje na myšlienky veľkých nemeckých jazykovedcov Franza Boppa (1791 – 1867), zakladateľa indoeurópskej porovnávacej jazykovedy, a Wilhelma von Humbolda (1767 – 1835), tvorcu funkčno-porovnávacej teórie jazyka.

3. V rámci témy *Ľ. Štúr ako jazykovedný mysliteľ a systematik* môžeme z priestorových dôvodov vyzdvihnúť iba niektoré teoreticko-metodologic-

ké postoje, ktoré Ľ. Štúr vo svojom jazykovednom diele zastával. Na prvom mieste spomenieme všeobecný postulát merania teórie a ľudských rozhodnutí životom. Konkrétne keď odôvodňoval myšlienku zaviesť ako celonárodný spisovný jazyk Slovákov strednú slovenčinu, v obidvoch svojich jazykovedných spisoch argumentoval práve tým, že si tento krok vyžaduje priamo život Slovákov. A v tomto duchu o Kollárovej koncepcii štyroch slovanských literatúr a jazykov rozhodne napísal: „Štiri literatúri to sú formulki v doktorích knížkách a časopisoch sa nachádzajúce, to je ňje život; i preč so suchými, mrtvými theoriamí, preč s formulkami, kďe je život inakší a to čerství, kďe on inšje pohladáva“ (Nárečja slovenskuo, s. 28). Potrebnami života podľa Ľ. Štúra treba merať aj kroky, ktoré v živote podnikáme; na s. 27 svojho spisu píše: „Preto sa vždi na to pozor dávať musí, keď s dačím pred svet vistupujeme, či je to životu treba, či mu je to teraz príhodnuo, či to buďe preň.“

Vo svojich jazykovedných prácach sa pevne pridržiaval teoretického princípu o neoddeliteľnom spojení obsahu a formy, prípadne významu a výrazu v znakových jazykových jednotkách, ktorý stále patrí medzi základné výdobytky aj moderného jazykovedného myslenia. Na s. 29 svojho *Nárečia slovenského* v tomto zmysle napísal: „Meno je forma a keď stratí túto formu, buďe aj inší obsah a tak druhá vec.“ V tomto citáte si treba všimnúť aj zreteľné odlišenie významu alebo obsahu a označovaného predmetu alebo veci.

Štúrova *Nauka reči slovenskej* sa vyznačuje viacerými teoretickými výdobytkami, ktoré aj dnes pokladáme za živé a aktuálne. Na prvom mieste v tejto súvislosti sa žiada uviesť Štúrov teoretický koncept *namerenosti činnosti*, podľa ktorej je sloveso „najširšie určenou“ (Štúr, 1846, s. 76): *namerenosť* je teda univerzálna kategória slovesa, platná pri všetkých slovesných tvaroch, určitých aj neurčitých, ktorých je podľa akademickej Morfológie slovenského jazyka až okolo 250. Z hľadiska kontinuity vedeckého myslenia na Slovensku treba vyzdvihnúť, že Štúrov koncept namerenosti činnosti prešiel aj do tohto dosiaľ najširšieho aj najdôkladnejšieho opisu a výkladu súčasného slovenského tvaroslovného systému a spracúva sa v ňom ako lexikálno-gramatická kategória slovesa s upraveným názvom *zameranie* alebo *intencia slovesného deja* (pozri kapitolku v Morfológii slovenského jazyka s týmto názvom na s. 389 – 409).

Za prvý a najzávažnejší, hoci už tiež oneskorený ohlas na Štúrov koncept namerenosti činnosti treba pokladať P a u l i n y h o monografiu *Štruktúra*

slovenského slovesa z roku 1943, v ktorej rozpracoval svoju teóriu intencie slovesného deja a ktorá sa stala východiskovou prácou pri rozvíjaní lexikálnej a syntaktickej sémantiky na Slovensku v druhej polovici 20. storočia a je ňou dosiaľ. Autor tu Štúrov koncept namerenosti činnosti síce nespomína, ale súvzťažnosť termínov *namerenosť* a *intencia (deja)* je nespochybniteľná. Na Paulinyho koncepciu nadviazal svojimi štúdiami o slovenskom slovese zo začiatku 60. rokov Jozef Ružička, ďalej František Miko, neskôr Ján Oravec, Ján Kačala, Miloslava Sokolová a ďalší bádatelia, v okruhu tvorenia slov najmä Klára Buzássyová a najnovšie Monika Turočková. Táto teória sa tak stala plnohodnotnou paralelou teórie valencie slovesa (rozvíjanej najmä v zahraničí), ktorej základy položil francúzsky bádateľ Louis Tesnière (1893 – 1954).

Ľ. Štúr vo svojej *Nauke reči slovenskej* o slovese píše (na s. 126): „Slovesá viznamenávajú činnosť už či tajnú či zjavnú, činnosť ale má vždi dajakí zmer, kam bije, na čo puosobí, skad'jal povstáva, preto i slovesá majú vždi istú namerenosť. Na tomto základe slovesá rozlične sa d'elja.“ V ďalšom výklade vymenúva päť typov slovies vymedzených podľa namerenosti činnosti: 1. inamnamerenje, „keď činnosť z podstavníka slovesa vychod'í a inam prechádza“, napríklad *volám, pojím, trjem, bijem, usadzujem*, 2. odinulnamerenje, „keď činnosť odinul prichod'í a na podstavník slovesa padá“, napríklad *volám sa, píšem sa, karhám sa*, 3. nasebaohraňičenje, keď činnosť „v podstavníku slovesa začatok má a v ňom lebo ukritá zostáva lebo sa aspon naň ohraňičuje“, napríklad *spím, chorjem, vadňem, kvitňem*, prípadne druhá skupina: *chod'ím, kričím, behám*, 4. ksebenamerenje, keď činnosť v podstavníku (t. j. v podmete) „začatok má, z ňeho vystupuje a sa naspet jeho vlastným puosobeňím vracá“, napríklad *hádžem sa, kladžem sa, bijem sa, raňím sa*, a napokon 5. v zájemnje, keď sa činnosť „nazad obracá účinkuvaňím inšjeho slovesa“, napríklad *nadávať si, vihadzovať si (na oči), sadnúť si, s'ťažovať si, dvoriť si*.

Ľ. Štúr rozpracoval svoj koncept namerenosti činnosti aj tým, že poukázal na vzájomné vzťahy medzi jednotlivými typmi najmä na osi predmetovosť – bezpredmetovosť, na vzájomné prechody medzi nimi pribudnutím zvratného slova *sa* k danému slovesu alebo derivačnými postupmi pomocou rozličných predpôn. Popritom upozornil aj na špecifický spôsob používania jednotlivých typov, konkrétne povedzme používania predmetových slovies

aj ako bezpredmetových: na jednej strane *volau ma* a na druhej strane *volau a ňik sa mu ňeozvau*. Aj na tento poznatok sa v druhej polovici 20. storočia a neskôr v slovenskej jazykovede nadviazalo a – už v novej terminologickej podobe – koncept intenzívnej hodnoty slovesa a spôsobov jeho zmeny sa rozpracoval najmä v prácach J. Kačalu (z roku 1972 a 1989) a M. Turočekovej (z roku 2012).

Dlho obchádzaná a neocenená zostávala Štúrova koncepcia spracovania gramatických a lexikálno-gramatických kategórií osobitne pri slovese. Jednotlivé gramatické a lexikálno-gramatické kategórie v *Nauke reči slovenskej* na seba vecne nadväzujú a akoby jedna z druhej logicky vyplývali. Je priam nepochopiteľné, že Ľ. Štúra v tomto systémovom opise a výklade slovesných kategórií nik zo slovenských jazykovedcov neskôr nenasledoval: v slovenských gramatických prácach sa ujal spôsob vymenovania jednotlivých kategórií a ich samostatného opisu v osobitných kapitolkách s prípadným poukázaním na vzájomnú spojitosť istých kategórií. Ľ. Štúr zvolil iný prístup: vychádza z najvšeobecnejších kategórií, t. j. z namerenosti činnosti a slovesného vidu – pri ňom vrátane opakovacích slovies typu *hádzavam, dávavam* a z druhej strany „zmenšených“ slovies typu *bežkať, sedkať* –, od nich prechádza k vlastným slovesným gramatickým, spôsobu a času, a napokon prichádza ku kongruenčným, t. j. ku kategórii slovesnej osoby, čísla a gramatického rodu. Nespomína kategóriu slovesného rodu.

Pre Ľ. Štúra špecifickou témou je spôsob tvorenia slova a tvaru a vzťah základu a prípony. Veľmi dôsledne sa pridržiaval tézy, že odvodené slová a gramatické tvary sa vždy tvoria zo základu, prípadne z kmeňa, nikdy nie z iného tvaru. Tento poznatok kriticky pripomenul aj Martinovi Hattalovi pri dôkladnom posúdení jeho latinsky písanej Gramatiky slovenského jazyka z roku 1850 (recenzia bola uverejnená v Hurbanových Slovenských pohľadoch roku 1851).

5. Štúrova kodifikačná koncepcia sa v istom zmysle môže pokladať za vzorovú. Z istého hľadiska bol ako kodifikátor vo výhode, lebo spolu so svojimi najbližšími druhmi bol jej bezprostredným koncipientom, stál na jej začiatku, priamo vyberal, čo v spisovnom jazyku bude a čo nie, ako budú znieť jednotlivé tvary, aký bude jeho systém v gramatike, v hláskosloví a vo výslovnosti, v slovnej zásobe a tvorení slov, aký bude vzťah medzi jazykom a pravopisom a aký bude pravopis. Ľ. Štúr pozorne vnímal – ako sám vraví – význam čias

a presne vystihol, že stredoslovenské nárečia v podobe kultúrnej strednej slovenčiny v druhej tretine 19. storočia sú tým základom, ktorý je pre slovenský spisovný jazyk najcharakteristickejší, najprimeranejší, územne najrozšírenejší a vývinovo progresívny, keďže tento základ už v minulosti preukázal ovplyvňovanie nestredoslovenských, najmä priľahlých západoslovenských nárečí a rozširovanie istých svojich vlastností do týchto nárečí.

Aj preto Ľ. Štúr vo svojom koncepte slovenského spisovného jazyka vedome vyzdvihol isté charakteristické znaky stredoslovenských nárečí, konkrétne napríklad jestvovanie dvojhĺasok, špecifického rozloženia slabičnej kvantity a uplatňovanie osobitného rytmického zákona na jej regulovanie, viazanú výslovnosť a jestvovanie špecifických asimilačných pravidiel pri výslovnosti hĺasok v prúde reči, ďalej relatívne jednoduchý, pravidelný a prehľadný tvaroslovný a slovotvorný systém, ako aj lexikálne a frazeologické bohatstvo slovenčiny ukryté v reči ľudu. Pri kodifikácii pravopisnej sústavy svojej spisovnej slovenčiny sa výdatne inšpiroval svojím kodifikačný predchodcom Antonom B e r n o l á k o m a zvolil jednoduchú a pravidelnú sústavu, oslobodenú od vývinovo prekonaných tradičných prvkov ako w, znak g na označovanie hlásky j, písmeno j na označovanie dlhého í, s výraznou prevahou fonematického a morfematického princípu, pomocou ktorých bola priamo premostená výslovnostná podoba slova s grafickou a uľahčovala výstižný záznam hovorenej reči, bez grafémy y, bez zbytočných zložkových písmen a podobne.

Osobitne treba vyzdvihnúť, že Ľ. Štúr založil systém svojho spisovného jazyka na živej slovenskej reči, zo svojej kodifikácie tvaroslovia vynechal starobylé tvary a naopak, vyzdvihol v nej stredoslovenské tvary prídavných mien typu *slovenskuo*, genitív *slovenského*, ďalej nominatívne substantívne tvary typu *znameňja*, *mestá*, zo slovesných tvarov podoby typu *bou*, *mau* v základnom tvare minulého času, neurčitok typu *ukazuvat'*, z kodifikácie skladby vynechal archaické syntagmatické spojenia a podobne. Pri budovaní systému svojho spisovného jazyka kládol dôraz na ústrojnosť, t. j. systémovosť, na jednotu a vzájomnú kompatibilitu prvkov systému a na to, že spisovná reč je tiež iba jedna zo súčastí slovenského národného jazyka, ale reprezentatívna, lebo je „uvedená do spisov“.

Hoci si na svojom koncepte spisovnej reči zakladal, a treba povedať, že oprávnené, lebo doň vložil celú svoju jazykovednú akribiu, jazykový cit,

zmysel pre systém v jazyku a múdrosť a predvídavosť kodifikátora, a hoci svoj ústredný spis *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nárečí* venoval Michalovi Miloslavovi H o d ž o v i a Jozefovi Miloslavovi H u r b a n o v i, „sinom Slovenska vivedením, vrstovníkom a prjaťelom drahím na znak srdečnej láski a úcti“, jednako sa stal predmetom vecnej, no nie vždy oprávnenej kritiky práve z vlastných a blízkych radov. Aj pre túto kritiku, ako aj na základe istých regulačných záverov zo zasadnutí spolku *Tatrín* postupne ustupoval z niektorých svojich zásadných postojov a napokon na schôdke zástupcov bernolákovcov a štúrovcov v októbri roku 1851 v Bratislave ustúpil najmä v pravopisných otázkach tlaku z druhej strany. No toto ustúpenie nemožno pokladať za Štúrovu prehru alebo kapituláciu. Urobil ústupky v záujme dosiahnutia kýženej jazykovej jednoty slovenského národa, za ktorú sa staval celou svojou bytosťou v spise *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nárečí* a v mene ktorej urobil aj svoj najtrvanlivejší revolučný životný krok, keď kodifikoval spisovnú slovenčinu na stredoslovenskom základe. Naopak, jeho víťazstvo bolo v tom, že stredoslovenský základ spisovnej reči zostal nedotknutý aj po hodžovsko-hattalovskej reforme, z ktorej vzišiel Hattalov kodifikačný spis *Krátka mluvnica slovenská* z roku 1852 ako definitívne potvrdenie správnosti Štúrovho revolučného kroku v oblasti slovenského spisovného jazyka a jeho ďalšieho kontinuálneho vývinu.

6. Štúrov jazykový a jazykovedný odkaz je stále živý. Napriek niekdajšiemu cieľavedomému znehodnocovaniu jeho jazykovedného diela a najzávažnejšieho jazykového kroku (uvedieme iba mená Milana H o d ž u, Alberta P r a ž á k a alebo Františka T r i s k u) tento odkaz svojou prenikavosťou prežil veky a odolal nepriazni otvorených aj skrytých nepriateľov slovenčiny aj mnohorakej nepriazni času. Na druhej strane tomuto odkazu otvárali cestu osobnosti ako Ľudovít N o v á k alebo Henrich B a r t e k a ním redigovaný prvý slovenský jazykovedný časopis *Slovenská reč*. Je to odkaz vysoko vzdelaného vedca, špeciálne jazykovedca, zapáleného vlastenca, znamenitého organizátora a politika, odovzdaného práci pre národ a jeho mravné, vzdelanostné aj hospodárske povznesenie, pre neprestajný vzrast jeho kultúry, literatúry a jazyka, ktorý podľa Štúrovho presvedčenia treba neprestajne skúmať, opisovať aj opatrovať a nadobudnuté poznatky sústavne sprostredkúvať širokým vrstvám používateľov. A je to aj odkaz čís-

tého človeka a humanistu, ktorý svojím duševným obzorom prerástol ducha času a mal schopnosť načrtávať základné vývinové línie celého ľudského rodu. Preto si treba ustavične pripomínať jeho slová napísané v závere spisu *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* (na s. 81): „Kdo je človek čistí, ten sa ťeší z rozvinutja a zo života druhjeho, bo i tam sa zmáha a pokračuje ľudstvo, a toto je statočnjemu a dobrjemu ostatnja najvětšja út'echa.“

Občas aj z časti odbornej verejnosti počuť nostalgické hlasy za Štúrovou kodifikačnou jednoduchosťou najmä v okruhu pravopisu. Po vyše pol-druhistoročnom jestvovaní Štúrovej spisovnej slovenskej reči s jej často búrlivým a neľahkým, no jednako len jednoznačne slovenským vývinom a rovným smerovaním možno nostalgické hlasy vnímať naozaj už len ako nevyhnutnú či zákonitú súčasť našej pohnutej histórie, no bez reálnej viery v akúkoľvek možnosť návratu. Treba, naopak, skloniť sa pred tým, že naša spisovná reč má bohatú a rozmanitú históriu, ktorú treba ustavične vedec-ky poznávať a vydávať o nej pravdivé svedectvo, pričom vo svojej dejinnej bohatosti a rozmanitosti slovenčina zostala práve vďaka svojim tvorcom a nositeľom, ale aj odborným opatrovateľom sama sebou, ochránená pred spreneverou sebe samej. Tak to nepochybne bolo a je aj vďaka múdre mu ustanoveniu a nasmerovaniu súčasnej spisovnej slovenčiny jej tvorcom – Ľudovítom Štúrom.

LITERATÚRA A PRAMENE

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Sémantická štruktúra slovenských deverbatív. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974. 246 s.

HUČKO, Ján: Život a dielo Ľudovíta Štúra. 2., doplnené vyd. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1988. 256 s. + 4 s. farebná príloha.

JÓNA, Eugen: Postavy slovenskej jazykovedy v dobe Štúrovej. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 172 s.

KAČALA, Ján: Spôsoby zmeny intencnej hodnoty slovesa. Jazykovedný časopis, 1972, roč. 23, č. 2, s. 153 – 158.

KAČALA, Ján: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1989. 252 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

PAULINY, Eugen: Štruktúra slovenského slovesa. Štúdia lexikálno-syntaktická. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1943. 116 s.

- ŠTÚR, Ľudovít: Nauka reči slovenskej. V Prešporku 1846: Nákladom Tatrána číslo 1. 216 s.
- ŠTÚR, Ľudovít: Nárečja slovenskuo alebo potreba písaňa v tomto nárečí. V Prešporku 1846: V tlačjarni K. F. Wiganda. 88 s.
- ŠTÚR, Ľudovít: Slovenčina naša. Ed. J. Ambruš. 2. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1957. 423 s.
- ŠTÚR, Ľudovít: Jazykovedné dielo. 2., doplnené a upravené vyd. Ed. Ľ. Kralčák a kol. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015. 592 s.
- TUROČEKOVÁ, Monika: Zmena intencnej hodnoty prefixáciou. Martin: Matica slovenská 2012. 281 s.

Menoslovie rýb podradu makreloblížnych – Scombroidei (5. časť)

Tribus: Thunini – tuniaky

Motivácia vedeckého mena: príponou *-ini* sa v zoologickej nomenklatúre obligátne označuje názov tribu.

Slovenské pomenovanie tribu je vyjadrené menom typického rodu v nominatívnej plurálu.

Rod: *Allothunnus* Serventy, 1948 – tuniakovec

Motivácia vedeckého mena: gréc. ἄλλος [allos] = iný; lat. *thunnus* = tuniak.

Pre tento rod sa v slovenčine použilo meno *tuniakovec* (Hensel 2009).

Slovenské rodové meno je motivované príbuznosťou s tuniakmi.

***Allothunnus fallai* Serventy, 1948 – tuniakovec štíhly**

Syn.: [*Gasterochisma fallai*].

Rozšírenie: cirkumglobálne v Južnom oceáne medzi 20° – 50° j. š.

Motivácia vedeckého mena: dedikačné meno. Sir Robert Alexander Falla (1901 – 1979), novozélandský ornitológ, riaditeľ múzea Dominion vo Wellingtone.

Národné mená: poľ. *tunczyk smukły*, rus. южный тунец [južnyj tunec], angl. *slender tuna*, nem. *Schlankthun*, franc. *thon élégant*, špan. *atún lanzón*, čín. 細鯷 [si tien (si = malý, tien = tuniak rodu *Katsuwonus*)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *tuniakovec štíhly* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované tvarom tela.

Rod: *Auxis* Cuvier, 1829 – tuniak

Motivácia vedeckého mena: z gréc. αὐξίς [auxis] = starobylé meno pre mladého tuniaka (z gr. αὐξάνω [auxano] = rásť).

Pre tento rod sa v slovenčine použilo meno *tuniak* (Hensel 1983, Činčurová – Hensel 1996, Hensel 2009).

***Auxis rochei* (Risso, 1810) – tuniak makrelovitý**

Syn.: *Scomber rochei* Risso, 1810; *Scomber bisus* Rafinesque, 1810 [*Auxis bisus*]; *Thynnus rocheanus* Risso, 1827 [*Thunnus rocheanus*]; *Auxis vulgaris* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Auxis thynnoides* Bleeker, 1855; *Auxis ramsayi* Castelnau, 1879; *Auxis maru* Kishinouye, 1915, *Auxis rochei eudorax* Collette & Aadland, 1996.

Rozšírenie: teplé vody Atlantického, Indického a Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: dedikačné meno. François-Étienne de La Roche, tiež Delaroché (181 – 1813), francúzsky prírodovedec.

Národné mená: čes. *tuňák makrelovitý*, poľ. *tazar marun* al. *marun*, rus. *макрелетунец* al. *скупбриевидный тунец*, al. *поперечнополосатая макрель-фрегат* [makreletunec al. skumbrievidnyj tunec, al. poperečno-polosataja makreľ-fregat], slovin. *trupec*, srb., chorv. *trupac*, angl. *bullet tuna*, franc. *bonitou*, špan. *malvera*, čín. 雙鰭蛇鯷 [šuang čchi tuotien (*šuang* = párový, *čchi* = plutva, *tuotien* = tuniak rodu *Auxis*)], jap. マルソウダ al. 丸宗太, al. 丸惣太 [marusóda (*maru* = okrúhly, oblý; *sóda* = japonské meno pre tuniaky rodu *Auxis*)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *tuniak makrelovitý* (Hensel 1983, Činčurová – Hensel 1996, Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované podobnosťou sfarbenia s makrelami.

Tento druh má dva poddruhy: Nominátny poddruh obýva teplé vody Atlantického, Indického a západnej časti Tichého oceána. V teplých vodách východnej časti Tichého oceána žije *tuniak makrelovitý východopacifický* – *Auxis rochei eudorax* Collette & Aadland, 1966. Motivácia vedeckého mena: z gréc. εὖ [eu] = dobre, riadne, silne; δора [dora] = koža (vzhľadom na široký, dobre vyvinutý korzet).

***Auxis thazard* (Lacepède, 1800) – tuniak fregatový**

Syn.: *Scomber thazard* Lacepède, 1800; *Scomber taso* Cuvier (ex Commerson) in Cuvier & Valenciennes, 1832 [*Auxis taso*]; *Auxis tapeinoso-*

ma Bleeker, 1854; *Auxis hira* Kishinouye, 1915, *Auxis thazard brachydorax* Collette & Aadland, 1996.

Rozšírenie: v teplých vodách Atlantického, Indického a západnej časti Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: z francúzskeho mena *tazard*.

Národné mená: čes. *tuňák nepravý*, poľ. *tazart*, rus. *макрелевый тунец* al. *обыкновенная макрель-фрегат* [makrelevyj tunec al. obyknovennaja makreľ-fregat], slovin. *fregatni trupec*, angl. *frigate tuna*, nem. *unechter Bonito* al. *Fregattmakrelle*, franc. *auxide*, špan. *melva*, čín. 扁舵鰹 [pchien tuotien (pchien = malý, tuotien = čínske meno pre tuniaky rodu *Auxis*)], jap. ヒラソウダ al. 平宗太 [hirasóda (*hira* = plochý; *sóda* = japonské meno pre tuniaky rodu *Auxis*)].

Slovenské druhové meno je utvorené v zhode s anglickým menom.

Tento druh má dva poddruhy: Nominálny druh žije v teplých vodách Atlantického, Indického a západnej časti Tichého oceána. Teplé vody východného Pacifiku obýva *tuniak fregatový východopacifický* – *Auxis thazard brachydorax* Collette & Aadland, 1966. Motivácia vedeckého mena: z gréc. *βραχύς* [brachys] = krátky, nepatrný; *δορά* [dora] = koža (vzhľadom na úzky korzet).

Rod: *Euthynnus* Lütken, 1883 – tuniak

Syn.: *Thynnichthys* Giglioli, 1880; *Wanderer* Whitley, 1937.

Motivácia vedeckého mena: gréc. *εὖ* [eu] = pravý, dobrý; lat. *thynnus* = tuniak.

Pre tento rod sa v slovenčine použilo meno *tuniak* (Gutteková – Zmoray 1978, Hensel 2009).

***Euthynnus affinis* (Cantor, 1849) – tuniak bodkovaný**

Syn.: *Thynnus affinis* Cantor, 1849 [*Euthunnus affinis affinis*; *Euthunnus alleteratus affinis*; *Euthynnus alleteratus affinis*; *Euthynnus affinis*; *Evrhythynnus affinis*]; *Euthynnus yaito* Kishinouye, 1915 [*Euthynnus affinis yaito*; *Euthunnus affinis yaito*; *Euthunnus yaito* Kishinouye, 1915]; *Wanderer wallisi* Whitley, 1937 [*Euthunnus wallisi*].

Rozšírenie: v teplých oblastiach Indického oceána a západnej časti Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: lat. *affinis* = susedný, príbuzný.

Národné mená: čes. *tuňák východní*, poľ. *tunek wschodni*, rus. *малый*

восточный тунец al. пятнистый индо-тихоокеанский тунец [malyj vostočnyj tunec al. piatnistyj indo-tichookeanskij tunec], slovin. vzhodni pegasti tun, angl. kawakawa, nem. pazifische Thonine, franc. thonine orientale, špan. bacoreta oriental, čín. 鮪魚 [wej jü = tuniak] al. 鮪 [wei (wei = tuniak)], jap. スマ al. 須磨, al. 須万 [suma (suma = japonské meno pre tento druh tuniaka)].

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Euthynnus alletteratus* (Rafiniesque, 1810) – tuniak škvrnitý**

Syn.: *Scomber alletteratus* Rafinesque, 1810 [*Euthynnus alletteratus alletteratus*; *Gymnosarda alletterata*; *Euthinnus alletteratus*; *Euthynnus alletteratus*; *Euthynnus alliteratus*; *Euthynnus allitteratus*; *Gymnosarda alleterata*; *Gymnosarda alliterata*; *Pelamys alleterata*]; *Scomber quadripunctatus* Geoffroy Saint-Hilaire, 1817 [*Euthynnus quadripunctatus*]; *Thynnus leachianus* Risso, 1827; *Thynnus thunina* Cuvier, 1829 [*Euthynnus thunina*; *Orcynus thunnina*; *Thynnichthys thunnina*]; *Thynnus brevipinnis* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832 [*Thynnichthys brevipinnis*]; *Thynnus brasiliensis* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Euthynnus alletteratus auro-litoralis* Fraser-Brunner, 1949.

Rozšírenie: tropická a subtropická oblasť Atlantického oceána a Stredozemné more.

Motivácia vedeckého mena: *alleteratu* – lokálne meno tejto ryby používané v Palerme.

Národné mená: čes. *tuňák malý*, poľ. *tunek atlantycki*, rus. *малый западный тунец* al. *малый атлантический тунец*, al. *пятнистый атлантический тунец* [malyj zapadnyj tunec al. malyj atlantičeskij tunec, al. piatnistyj atlantičeskij tunec], slovin. *pegasti tun*, srb., chorv. *trup crnopjeg* al. *tun crnopjeg*, al. *rudan*, al. *voj*, angl. *little tunny*, nem. *Thonine*, franc. *thonine commune*, špan. *bacoreta*, čín. 小鮪 [siao wei (siao = malý, wei = tuniak)], jap. タイセイヨウヤイト al. 大西洋ヤイト [taisei-jó jaito (taisei-jó = atlantický, jaito = japonské meno tuniaka)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *tuniak malý* (Gutteková – Zmoray 1978) a *tuniak škvrnitý* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Euthynnus lineatus* Kishinouye, 1920 – tuniak čierny**

Syn.: *Euthynnus affinis lineatus* Fraser-Brunner, 1949.

Rozšírenie: tropická oblasť východnej časti Tichého oceána od San Simeonu v Kalifornii po severné Peru a Galapágske ostrovy.

Motivácia vedeckého mena: lat. *lineatus* = čiarovaný.

Národné mená: čes. *tuňák tmavý*, poľ. *tunek czarny*, rus. *малый чёрный тунец* al. *чёрный skipdžек* [malýj čornýj tunec al. čornýj skipdžek], angl. *black skipjack*, franc. *thonine noire*, špan. *barilete negro*, čín. 黑鮪 [chej wei (chej = čierny, wei = tuniak)].

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

Rod: *Katsuwonus Kishinouye*, 1915 – tuniak

Motivácia vedeckého mena: z jap. *kacuo* = japonské meno tuniaka pruhovaného.

Slovenské rodové meno je motivované podobnosťou s tuniakmi.

***Katsuwonus pelamis* (Linnaeus, 1758) – tuniak pruhovaný**

Syn.: *Scomber pelamis* Linnaeus, 1758 [*Euthynnus pelamis*; *Gymnosarda pelamis*; *Orcynus pelamis*; *Thinnus pelamis*; *Thynnus pelamis*; *Euthynnus pelamys*; *Gymnosarda pelamys*; *Katsowonus pelamis*; *Katsuwinus pelamis*; *Katsuwonunus pelamis*; *Katsuwonus pelamsi*; *Katsuwonus pelamys*; *Orcynus pelamys*; *Scomber pelamys*; *Thynnus pelamys*]; *Scomber pelamides* Lacepède, 1801; *Thynnus vagans* Lesson, 1829.

Rozšírenie: kozmopolitné v tropickom a subtropickom pásme.

Motivácia vedeckého mena: gréc. *πελαμίδς* [pelamis] = tuniak.

Národné mená: čes. *tuňák pruhovaný* al. *tuňák bonito*, poľ. *bonito*, rus. *полосатый тунец* al. *обыкновенный skipdžек*, al. *океанский bonito* [polosatýj tunec al. obyknovenňyj skipdžek, al. okeanskij bonito], slovin. *črtasti tun*, srb., chorv. *trup prugavac* al. *tunj prugavac*, angl. *skipjack tuna*, nem. *echter Bonito* al. *bauchstreifiger Bonito*, franc. *la bonite à ventre rayée*, špan. *listado*, čín. 鰹 al. 鰹魚 [t'ien al. t'ien jü (t'ien = pelamída, jü = ryba)], jap. カツオ al. 鰹, al. 鰹魚 [kacuo (*kacuo* = tuniak pruhovaný)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *tuniak bonito* (Klačko 1971, Gutteková – Zmoray 1978), *tuniak pruhovaný* (Hensel 1983, Strážai 1994, Činčurová – Hensel 1996, Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

Rod: *Thunnus* South, 1845 – tuniak

Syn.: *Thynnus* Cuvier, 1816; *Orcynus* Cuvier, 1816; *Thinnus* S. D. Wood, 1837; *Albacora* Jordan, 1888; *Germo* Jordan, 1888; *Parathunnus* Kishinouye,

1923; *Kishinoella* Jordan & Hubbs, 1925; *Semathunnus* Fowler, 1933.

Motivácia vedeckého mena: *thunnus*, *thynnus* alebo *thynnus* = starobylé mená tuniakov.

Slovenské rodové meno je motivované vedeckým menom.

***Thunnus alalunga* (Bonnaterre, 1788) – tuniak dlhoplútvy**

Syn.: *Scomber alalunga* Bonnaterre, 1788 [*Germo alalunga*; *Scomber alalunga*; *Thunnus alalunga*; *Thynnus alalunga*; *Albacora alalunga*; *Germo alalunga*; *Orcynus alalunga*; *Thunnus alalunga*; *Thynnus alalunga*]; *Scomber alatunga* Gmelin, 1789 [*Orcynus alatunga*]; *Scomber albicans* Walbaum, 1792; *Scomber germon* Lacepède, 1800 [*Germo germon*; *Orcynus germon*]; *Scomber germo* Lacepède, 1801 [*Germo germo*; *Orcynus germo*; *Scomber germo*; *Thunnus germo*]; *Thynnus pacificus* Cuvier, 1832 [*Thunnus pacificus*; *Orcynus pacificus*]; *Germo germon steadi* Whitley, 1933.

Rozšírenie: kozmopolitné v tropickom a miernom pásme.

Motivácia vedeckého mena: tal. *alalunga* – meno používané na Sardínii, z lat. *ala* = plutva, *longa* = dlhá.

Národné mená: čes. *tuňák křídlatý* al. *tuňák bílý*, poľ. *tuńczyk biały* al. *tuńczyk długopłetwy*, rus. *альбакор* al. *длиноры́й тунец*, al. *длиноры́лый тунец*, al. *белый тунец* [al'bakor al. dlinopiorij tunec, al. dlinokrylyj tunec, al. belyj tunec], slovin. *dolgoplavuti tun*, srb., chorv. *trup dugokrilac* al. *tun dugokrilac*, angl. *albacore* (*albacore* je však po francúzsky tuniak žltoplútvy a v Čile sa týmto menom označuje mečiar veľký!), nem. *weißer Thunfisch* al. *weißer Thun*, franc. *germon* al. *thon blanc*, špan. *atún blanco* al. *bonito del norte*, čín. 長鰭金槍魚 [čchang čchi t'ingčchiangjü (čchang čchi = dlhoplútvy, t'ingčchiangjü = tuniak), jap. ビンナガ al. 鬚長 [binnaga (*bin* = bokombrady, *naga* = dlhé)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *tuniak germo* (Klačko 1971), *tuniak krídlatý* (Gutteková – Zmoray 1978), *tuniak dlhoplútvy* (Hensel 1983, Strážai 1994, Činčurová – Hensel 1996, Koršňáková – Hensel 1996, Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je kalkom vedeckého mena.

***Thunnus albacares* (Bonnaterre, 1788) – tuniak žltoplútvy**

Syn.: *Scomber albacares* Bonnaterre, 1788 [*Germo albacares*; *Neothunnus albacares*; *Neothunnus albacores*; *Thunnus albacarres*; *Thunnus albacores*; *Thunus albacares*]; *Scomber albacorus* Lacepède, 1800; *Thynnus argentinivitta-*

tus Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832 [*Germo argentivittatus*; *Neothunnus argentivittatus*; *Thunnus argentivittatus*]; *Scomber sloanei* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Thynnus albacora* Lowe, 1839 [*Germo albacora*; *Neothunnus albacora*; *Orcynus albacora*; *Thunnus albacora*]; *Thynnus macropterus* Temminck & Schlegel, 1844 [*Germo macropterus*; *Neothunnus albacora macropterus*; *Neothunnus macropterus*; *Neothunnus macropterus macropterus*; *Orcynus macropterus*; *Thunnus albacares macropterus*; *Thunnus macropterus*]; *Orcynus subulatus* Poey, 1875; *Thunnus allisoni* Mowbray, 1920 [*Germo allisoni*; *Neothunnus allisoni*]; *Neothunnus itosibi* Jordan & Evermann, 1926 [*Germo itosibi*; *Neothunnus macropterus itosibi*; *Semathunnus itosibi*; *Thunnus itosibi*]; *Neothunnus catalinae* Jordan & Evermann, 1926 [*Thunnus catalinae*]; *Kishinoella zacalles* Jordan & Evermann, 1926 [*Thunnus zacalles*; *Kishincella zacalles*]; *Semathunnus guildi* Fowler, 1933; *Neothunnus albacora f. longipinna* Bellón & Bardán de Bellón, 1949; *Neothunnus albacora f. brevipinna* Bellón & Bardán de Bellón, 1949 [*Neothunnus brevipinna*].

Rozšírenie: kozmopolitné v tropických a subtropických moriach.

Motivácia vedeckého mena: lat. *alba* = biela, bledá, svetlá; gréc. *κάρα* [kara] = hlava; údajne však z portugalského mena *alabacora*, ktoré pochádza z arabského *al bakora* (= prasiatko).

Národné mená: čes. *tuňák žlutoploutvý*, poľ. *tuńczyk żółtopletwy* al. *tuńczyk złoty*, al. *albakora*, rus. *желтопёрый тунец* [žoltopioryj tunec], slovin. *rumenoplavuti tun*, srb., chorv. *žutorepa tuna*, ukr. *жовтопери́й тунець* [žovtoperyj tunec], angl. *yellowfin tuna*, nem. *gelbflossen Thunfisch* al. *gelbflossen Thun*, franc. *albacore* al. *thon jaune*, špan. *rabil* al. *atún de aleta amarilla*, čín. 黃鰭金槍魚 [chuang čchi t'ingčchiangjü (*chuang* = žltý, *čchi* = plutva, *t'ingčchiangjü* = tuniak)], jap. キハダ al. 黄肌 [kihada (*ki* = žltý, *hada* = koža, telo)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *tuniak žltoplutvý* (Gutteková – Zmoray 1978, Hensel 1983, Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Thunnus atlanticus* (Lesson, 1831) – tuniak čiernoplutvý**

Syn.: *Thynnus atlanticus* Lesson, 1831 [*Parathunnus atlanticus*]; *Thynnus balteatus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832 [*Orcynus balteatus*; *Thunnus balteatus*]; *Parathunnus rosengarteni* Fowler, 1934; *Parathunnus ambiguous* Mowbray, 1935.

Rozšírenie: západná časť Atlantického oceána od štátu Massachusetts na juhu po Rio de Janeiro.

Motivácia vedeckého mena: lat. *atlanticus* = atlantický.

Národné mená: čes. *tuňák atlantský* al. *tuňák tmavoploutvý*, poľ. *tuńczyk czarnopletwy*, rus. *атлантический тунец* al. *чёрнопёрый тунец* [atlantičeskij tunec al. čornopiorij tunec], slovin. *črnoplavuti tun*, srb., chorv. *crnorepa tuna*, angl. *blackfin tuna*, nem. *schwarzflossen Thunfish* al. *schwarzflossen Thun*, franc. *thon à nageoires noires*, špan. *atún aleta negra*, čín. 黑鰭金槍魚 [chej čchi t'ingčchiangjü (*chej* = čierny, *čchi* = plutva, *t'ingčchiangjü* = tuniak)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *tuniak čiernoplutvý* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Thunnus maccoyii* (Castelnau, 1872) – tuniak južný**

Syn.: *Thynnus maccoyii* Castelnau, 1872 [*Thunnus maccoyi*; *Thunnus thynnus maccoyii*]; *Thunnus phillipsi* Jordan & Evermann, 1926.

Rozšírenie: Južný oceán hlavne medzi 20° až 30° j. š., v čase neresu migruje až do oblasti medzi severovýchodnou Austráliou a Indonéziou.

Motivácia vedeckého mena: dedikačné meno. Sir Frederick McCoy (1817 – 1899), írsky zoológ a paleontológ, profesor Melbournskej univerzity, riaditeľ Národného múzea v Melbourne a prezident Kráľovskej spoločnosti austrálskeho štátu Viktória.

Národné mená: čes. *tuňák modroploutvý*, poľ. *tuńczyk południowy* al. *makoja*, rus. *австралийский тунец* al. *южный голубой тунец* [avstralijskij tunec al. južnyj goluboj tunec], slovin. *južni tun*, srb., chorv. *južna plavorepa tuna*, angl. *southern bluefin tuna*, nem. *südatlantischer Blauflossen-Thunn*, franc. *thon rouge du sud*, špan. *atún del sur*, čín. 藍鰭金槍魚 [lan čchi t'ingčchiangjü (*lan* = modrý, *čchi* = plutva, *t'ingčchiangjü* = tuniak)], jap. ミナミマグロ al. 南鰯 [minami maguro (*minami* = južný, *maguro* = tuniak)].

Slovenské druhové meno je motivované geografickým rozšírením druhu.

***Thunnus obesus* (Love, 1839) – tuniak okatý**

Syn.: *Thynnus obesus* Lowe, 1839 [*Germo obesus*; *Neothunnus obesus*; *Parathunnus obesus*; *Thunnus abesus*; *Thunus obesus*]; *Thynnus sibi* Temminck & Schlegel, 1844 [*Germo sibi*; *Orcynus sibi*; *Parathunnus sibi*; *Thunnus obesus*].

sibi; *Thunnus sibi*]; *Thunnus mebachi* Kishinouye, 1915 [*Parathunnus mebachi*; *Parathunnus obesus mebachi*; *Thunnus obesus mebachi*].

Rozšírenie: kozmopolitné v tropických a subtropických vodách.

Motivácia vedeckého mena: lat. *obesus* = tučný, vypasený.

Národné mená: čes. *tuňák velkooký*, poľ. *opastun*, rus. *большеглазый тунец* [boľšeglazyj tunec], slovin. *velikooki tun*, srb., chorv. *krupnooka tuna*, angl. *bigeye tuna*, nem. *großaugen Thunfisch* al. *Großaugen-Thun*, franc. *thon obèse*, špan. *patudo*, čín. 大眼金槍魚 [ta jan t'ingčchiangjü (*ta* = veľké, *jan* = oko, *t'ingčchiangjü* = tuniak)], jap. メバチ al. メバチマグロ, al. 眼撥, al. 目鉢 [mebači al. mebači maguro (*mebači* = japonské meno tuniaka okatého, *maguro* = tuniak)].

Slovenské druhové meno je utvorené v zhode s väčšinou z uvedených jazykov.

***Thunnus orientalis* (Temminck & Schlegel, 1844) – tuniak severopacifický**

Syn.: *Thynnus orientalis* Temminck & Schlegel, 1844 [*Thunnus thynnus orientalis*]; *Orcynus schlegelii* Steindachner in Steindachner & Döderlein, 1884 [*Thunnus schlegelii*]; *Thunnus saliens* Jordan & Evermann, 1926 [*Thunnus thynnus saliens*].

Rozšírenie: severná časť Tichého oceána od Aljašského zálivu po Kaliforniu na východe a od Ochotského mora po severnú časť Filipín na západe.

Motivácia vedeckého mena: lat. *orientalis* = východný.

Národné mená: rus. *тихоокеанский голубой тунец* [tichookeanskij goluboj tunec], slovin. *pacifiški modroplavuti tun*, srb., chorv. *pacifička plavorepa tuna*, angl. *Pacific blue-finned tuna*, nem. *pazifischer Blauflossen-Thun*, franc. *thon rouge du Pacifique*, špan. *atún de aleta azul del Pacífico* al. *atún cimarrón*, čín. 東方金槍魚 [tung fang t'ingčchiangjü (*tung fang* = orientálny, východný, *t'ingčchiangjü* = tuniak)], jap. クロマグロ al. 黒鮪 [kuromaguro (*kuro* = čierny, *maguro* = tuniak)].

Slovenské druhové meno je motivované geografickým rozšírením druhu.

***Thunnus thynnus* (Linnaeus, 1758) – tuniak modroplutvý**

Syn.: *Scomber thynnus* Linnaeus, 1758 [*Albacora thynnus*; *Orcynus thynnus*; *Thunnus thynnus thynnus*; *Thynnus thynnus*; *Thunnus thynus*]; *Thynnus mediterraneus* Risso, 1827; *Thynnus vulgaris* Cuvier in Cuvier &

Valenciennes, 1832 [*Thunnus vulgaris*]; *Thynnus secundodorsalis* Storer, 1853 [*Thunnus secundodorsalis*; *Orcynus secondidorsalis*; *Thynnus secundo-dorsalis*]; *Thynnus linnei* Malm, 1877; *Thunnus thynnus coretta*, Serventy, 1956.

Rozšírenie: v severnej časti Atlantického oceána, na západe od Labradoru na juh až po severnú Brazíliu a na východe od ostrovov Lofoty a Nórska až po Južnú Afriku, tiež v Stredozemnom mori.

Motivácia vedeckého mena: *thynnos*, *thunnus* alebo *thynnus* = starobylé mená tuniakov.

Národné mená: čes. *tuňák obecný*, poľ. *tuńczyk błękitnopletwy* al. *tuńczyk zwykły*, al. *tuńczyk niebieskopletwy*, rus. *синий тунец* al. *синепёрый тунец*, al. *обыкновенный тунец* [sinij tunec al. sinepioryj tunec, al. obyknovenyj tunec], slovin. *tun*, srb., chorv. *trup* al. *tunj*, al. *plavoperajna tuna*, al. *atlantska plavorepa tuna*, ukr. *тунець блакитний* [tunec blakytnyj], angl. *northern bluefin tuna*, nem. *gewöhnlicher Thunfisch* al. *gemeiner Thunfisch*, al. *Roter-Thunn*, franc. *thon rouge de l'Atlantique* al. *thon rouge du Nord*, špan. *atún azul* al. *atún común*, al. *atún de aleta azul*, čín. 金槍魚 [t'ingčchiangjü (t'ingčchiangjü = tuniak)], jap. イセイウクロマグロ al. 大西洋黒鮪 [taisei-jó kuromaguro (*taisei-jó* = atlantický, *kuro* = čierny, *maguro* = tuniak)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *tuňák obecný* (Kordoš 1875), *tuňák* (Klíma 1920), *tunec čiže tuniak* (Klačko 1924), *tuniak obyčajný* (Buffa a i. 1965, Klačko 1971, Holčík – Hensel 1976, Gutteková – Zmoray 1978, Hensel 2009), *tuniak modroplutvý* (Hensel 1983, Stráňai 1994, Činčurová – Hensel 1996, Koršňáková – Hensel 1996, Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Thunnus tonggol* (Bleeker, 1851) – tuniak dlhochvostý**

Syn.: *Thynnus tonggol* Bleeker, 1851 [*Kishinoella tonggol*; *Neothunnus tonggol*]; *Thunnus rarus* Kishinouye, 1915 [*Kishinoella rara*; *Neothunnus rarus*]; *Thunnus nicolsoni* Whitley, 1936.

Rozšírenie: Indický oceán a západná časť Tichého oceána od Červeného mora po Japonsko a Austráliu.

Motivácia vedeckého mena: domorodé meno tohto druhu tuniaka. V malajčine *tonggol* al. *tunggul* = kmeň stromu.

Národné mená: čes. *tuňák tonggol*, poľ. *tuńczyk tonggol*, rus. *длиннохвостый тунец* [dlinochvostyj tunec], slovin. *dolgorepi tun*, srb., chorv. *dugorepa*

tuna, angl. *longtail tuna*, nem. *Langschwanz-Thunn*, franc. *thon mignon*, špan. *atún tongol*, čín. 青幹金槍魚 [čching kan t'ingččiangjü (čching = tmavý, čierny, kan = telo, t'ingččiangjü = tuniak)], jap. コシナガ al. 腰長 [košinaga (koši = driel, naga = dlhý)].

Slovenské druhové meno je motivované tvarom tela.

Čeľaď: Xiphiidae – mečiarovitě

Motivácia vedeckého mena: gréc. ξιφίας [xifias] = starobylé meno pre *X. gladius*; príponou *-idae* (z gréc. εἶδος [eidos] = podoba, tvárnosť) sa v zoologickej nomenklatúre obligátne označuje názov čeľade.

Národné mená: čes. *mečounovití*, pol. *włócznikowate*, rus. мечерылые [mečerylyje], slovin. *mečarice*, srb., chorv. *sabljanke*, ukr. мечорили [mečoryli], angl. *swordfishes*, nem. *Schwertfishe*, franc. *espadons* al. *poissons-épées*, čín. 劍魚科 [t'ien jü kche (t'ien = meč, jü = ryba, kche = čeľaď)].

Na označenie tejto čeľade sa v slovenčine použil termín *mečiarovitě* (Buffa a i. 1965, Gutteková – Zmoray 1978, Hensel 1983, Hensel 2009), *mečúnovitě* (Holčík – Hensel 1976).

Slovenské pomenovanie čeľade Xiphiidae je vyjadrené prídavným menom v nominatíve plurálu, ktoré je utvorené od typového rodového mena *mečiar* príponou *-ovitě* v súlade so zásadami tvorenia slovenského menoslová živočíchov (Hensel a i. 1987).

Rod: *Xiphias* Linnaeus, 1758 – mečiar

Syn.: [*Xiphyas*, *Xyphias*]; *Ziphius* Hector, 1875 [*Ziphias*]; *Ziohias* Cheeseman, 1876; *Phaetonichthys* Nichols, 1923.

Motivácia vedeckého mena: gréc. ξιφίας [xifias] = starobylé meno pre *X. gladius*; z gréc. ξίφος [xifos] = meč.

Slovenské rodové meno je motivované tvarom predĺženého rypáka.

***Xiphias gladius* Linnaeus, 1758 – mečiar veľký**

Syn.: *Xiphias imperator* Bloch & Schneider, 1801 [*Tetrapterus imperator*]; *Xiphias rondeletti* Leach, 1818; *Phaetonichthys tuberculatus* Nichols, 1923; *Xiphias estara* Phillipps, 1932 [*Xiphias gladius estara* Phillipps, 1932]; *Xiphias thermaicus* Serbetis, 1951.

Rozšírenie: kozmopolitné v tropických až miernych a občas i chladných vodách všetkých oceánov vrátane Stredozemného, Marmarského, Čierneho a Azovského mora.

Motivácia vedeckého mena: lat. *gladius* = meč.

Národné mená: čes. *mečoun obecný*, poľ. *włócznik*, rus. *меч-рыба* [meč-ryba], slovin. *mečarica*, srb., chorv. *sabljan* al. *igľun*, ukr. *риба-меч* al. *мечопил* [ryba meč al. mečoryl], angl. *swordfish*, nem. *Schwertfisch*, franc. *espadon*, špan. *pez espada*, čín. 劍魚 [t'ien jü (t'ien = meč, jü = ryba)], jap. メカジキ al. 目楯木 al. 眼楯木, al. 眼旗魚 [mekadžiki (*me* = oči, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *mečúň* (Kordoš 1875), *mečonos* (Klačko 1924), *mečiar* (Koršňáková – Hensel 1996), *mečiar obyčajný* (Buffa a i. 1965, Klačko 1971, Gutteková – Zmoray 1978, Hensel 1983, Činčurová – Hensel 1996), *mečúň obyčajný* (Holčík – Hensel 1976) a *mečiar veľký* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované veľkosťou tela.

Čeľaď: Istiophoridae – plachetníkovité

Syn.: Histiophoridae, Makairidae, Tetrapturidae.

Motivácia vedeckého mena: z gréc. *ίστιον* [histion] = plachta; *φορέειν* [foreein] = niesť, nosiť; príponou *-idae* (z gréc. *εἶδος* [eidos] = podoba, tvárnosť) sa v zoologickej nomenklatúre obligátne označuje názov čeľade.

Národné mená: čes. *plachetníkovití*, poľ. *zaglicowate*, rus. *марлиновые* al. *парусниковые* [marlinovyje al. parusnikovyje], slovin. *pahljačaste mečarice*, ukr. *вітрильникові* [vitryľnykovi], angl. *billfishes*, nem. *Fächerfische*, franc. *voiliers*, čín. 旗魚科 [čchi jü kche (*čchi* = zástava, *jü* = ryba, *kche* = čeľaď)].

Na označenie tejto čeľade sa v slovenčine použil termín *plachetníkovité* (Holčík – Hensel 1976, Hensel 2009).

Slovenské pomenovanie čeľade Istiophoridae je vyjadrené prídavným menom v nominatívnej pluráli, ktoré je utvorené od typového rodového mena *plachetník* príponou *-ovité* v súlade so zásadami tvorenia slovenského menoslovia živočíchov (Hensel a i. 1987).

Rod: Istiophorus Lacepède, 1801 – plachetník

Syn.: *Nostidium* Hermann, 1804; *Histiophorus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Skeponopodus* Nardo, 1833; *Zanclurus* Swainson, 1839.

Motivácia vedeckého mena: z gréc. *ίστιον* [histion] = plachta; *φορέειν* [foreein] = niesť, nosiť.

Slovenské rodové meno je motivované tvarom chrbtovej plutvy.

***Istiophorus albicans* (Latreille in Bosc & Latreille, 1804) – plachetník atlantický**

Syn.: *Makaira albicans* Latreille in Bosc & Latreille, 1804 [*Histiophorus albicans*]; *Makaira velifera* Cuvier, 1832; *Histiophorus americanus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832 [*Istiophorus americanus*]; *Histiophorus pulchellus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Skeponopodus guebucu* Nardo, 1833; *Histiophorus granulifer* Castelnau, 1861; *Istiophorus wrighti* Jordan & Evermann, 1926; *Istiophorus maguirei* Jordan & Evermann, 1926; *Istiophorus volador* Jordan & Evermann, 1926.

Rozšírenie: tropické a mierne pásmo Atlantického oceána.

Motivácia vedeckého mena: lat. *albicans* = belavejúci, belejúci sa, lesknúci sa.

Národné mená: čes. *plachetník bělavý*, *plachetník atlantský*, pol. *żaglica*, rus. *атлантический парусник* [atlantičeskij parusnik], slovin. *atlantska pahljačasta mečarica*, ukr. *вітрильний атлантичний* [vitryľnyk atlantyčnyj], angl. *Atlantic sailfish*, nem. *atlantischer Fächerfisch*, franc. *voilier de l'Atlantique*, špan. *pez vela del Atlántico*, čín. 大西洋旗魚 [ta si jang čchi jü (ta si jang = Atlantický oceán, čchi = zástava, jü = ryba)], jap. ニシバシヨウカジキ al.西芭蕉櫓木 [nišibašókadžiki (niši = západný, bašó = banánový, kadžiki = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *plachetník belavý* (Gutteková – Zmoray 1978).

Slovenské druhové meno je motivované geografickým rozšírením druhu.

***Istiophorus platypterus* (Shaw in Shaw & Nodder, 1792) – plachetník indopacifický**

Syn.: *Xiphias platypterus* Shaw in Shaw & Nodder, 1792; *Scomber gladius* Bloch, 1793 [*Histiophorus gladius*; *Istiophorus gladius*; *Istiophorus gladius*]; *Xiphias velifer* Schneider in Bloch & Schneider, 1801; *Istiophorus gladifer* Lacepède, 1801; *Histiophorus immaculatus* Rüppell, 1830 [*Istiophorus immaculatus*]; *Histiophorus indicus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832; *Histiophorus orientalis* Schlegel in Temminck & Schlegel, 1844 [*Istiophorus orientalis*]; *Istiophorus triactis* Klunzinger in Hemprich & Ehrenberg, 1871; *Histiophorus dubius* Bleeker, 1872 [*Istiophorus dubius*]; *Istiophorus japonicus* Jordan & Thompson, 1914; *Istiophorus eriquius* Jordan & Ball in Jordan & Evermann, 1926; *Istiophorus greyi* Jordan & Evermann, 1926

[*Istiophorus gladius greyi*; *Istiophorus greyii*]; *Istiophorus brookei* Fowler, 1933; *Istiophorus ludibundus* Whitley, 1933; *Istiophorus amarui* Curtiss, 1944.

Rozšírenie: tropické a mierne pásma Indického a Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: gréc. *πλατύς* [platys] = plochý, *πτερόν* [pteron] = plutva.

Národné mená: čes. *plachetník širokoploutvý* al. *plachetník atlantský*, al. *plachetník obecný*, poľ. *żaglica* al. *żaglica pacyficzna*, rus. *атлантический парусник* [atlantičeskij parusnik], slovin. *pacifiška pahljačasta mečarica*, ukr. *вітрильник індо-тихоокеанський* [vitryl'nyk indo-tychookeanskij], angl. *Indo-Pacific sailfish*, nem. *pazifischer Fächerfisch* al. *Sägelisch*, franc. *voilier de l'Indo-Pacifique*, špan. *pez vela del Indo-Pacífico*, čín. 平鰭旗魚 [pching čchi čhijü (*pching* = rovný, *čchi* = chrbtová plutva, *čchi* = zástava, *jü* = ryba)], jap. バシヨウカジキ al. 芭蕉梶木 [bašókadžiki (*bašó* = banáno-vý, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *plachetník Greyov* (Gutteková – Zmoray 1978).

Slovenské druhové meno je motivované geografickým rozšírením druhu.

Rod: *Makaira* Lacepède, 1802 – marlín

Syn.: *Machaera* Cuvier, 1832; *Macaira* Nardo, 1833; *Marlina* Hirasaki & Nakamura, 1947; *Eumakaira* Hirasaki & Nakamura, 1947; *Orthocraeros* Smith, 1956.

Motivácia vedeckého mena: z gréc. *μάχαιρα* [machaira] = meč, šabl'a, obetný nôž.

Slovenské rodové meno je prevzaté z angličtiny.

***Makaira mazara* (Jordan & Snyder, 1901) – marlín modrý**

Syn.: *Tetrapturus mazara* Jordan & Snyder, 1901 [*Makaira ampla mazara*; *Istiompax mazara*; *Makaira nigricans mazara*]; *Eumakaira nigra* Hirasaka & Nakamura, 1947 [*Makaira nigra*]; *Istiompax howardi* Whitley, 1954.

Rozšírenie: v tropických a subtropických vodách Indického a Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: lokálne japonské meno druhu.

Národné mená: čes. *marlín indopacifický*, poľ. *makaira smugowa*, rus. *индо-тихоокеанский голубой марлин* [indo-tychookeanskij goluboj mar-

lin], ukr. *бланкитний марлін індо-тихоокеанський* [blankytnyj marlin indo-tychookeanskyj], angl. *Indo-Pacific blue marlin*, nem. *pazifischer blauer Marlin*, franc. *makaire bleu de l'Indo-Pacifique*, špan. *aguja azul del Indo-Pacífico*, čín. 藍槍魚 [lan čhiang jü (*lan* = modrý, *čchiang* = kopija, *jü* = ryba)], jap. ケロカジキ al. 黒梶木 [kurokadžiki (*kuro* = čierny, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *marlín modrý* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Makaira nigricans* Lacepède, 1802 – marlín atlantický**

Syn.: *Maikaira nigricans* Lacepède, 1802; *Tetrapturus herschelii* Gray, 1838 [*Histiophorus herschelii*]; *Makaira herschelii* [*Makaira ampla herschelii*]; *Tetrapturus amplus* Poey, 1860 [*Makaira ampla*; *Makaira ampla ampla*; *Makaira nigricans ampla*]; *Makaira bermudae* Mowbray, 1931 [*Orthocraeros bermudae*]; *Makaira perezii* de Buen, 1950.

Rozšírenie: Atlantický oceán od tropického až po mierne pásmo.

Motivácia vedeckého mena: lat. *nigricans* = černejúci sa, tmavý.

Národné mená: čes. *marlín modrý* al. *plachetník modrý*, poľ. *makaira błękitna* al. *marlin błękitny*, rus. *атлантический голубой марлин* [atlantičeskij goluboj marlin], slovin. *sinja jadrovnica*, ukr. *бланкитний марлін атлантичний* [blankytnyj marlin atlantyčnyj], angl. *Atlantic blue marlin*, nem. *blauer Marlin*, franc. *makaire bleu de l'Atlantique*, špan. *aguja azul del Atlántico*, čín. 大西洋藍槍魚 [ta si jang lan čhiang jü (*ta si jang* = Atlantický oceán, *lan* = modrý, *čchiang* = kopija, *jü* = ryba)], jap. ニシケロカジキ al. 西黒梶木 [niši-kurokadžiki (*niši* = západný, *kuro* = čierny, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *marlín modrý*, *marlín čierny* (Gutteková – Zmoray 1978).

Slovenské druhové meno je motivované geografickým rozšírením druhu.

Rod: *Istiompax* Whitley, 1956 – marlín

Motivácia vedeckého mena: z gréc. *ίστιον* [histion] = plachta; *Ompax* = rodové meno austrálskej ryby, ktorú v roku 1879 na základe nákresu opísal François-Louis Nomparr de Caumont la Force, comte de Castelnau, alias Francis de Laporte de Castelnau (1812 – 1880) pod menom *Ompax spatulo-*

ides. Ukázalo sa však, že išlo o falzifikát vytvorený z troch druhov rýb.

Slovenské rodové meno je motivované podobnosťou s marlínmi.

***Istiompax indicus* (Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1832) – marlín čierny**

Syn.: *Tetrapturus indicus* Cuvier in Cuvier & Valenciennes, 1932 [*Istiompax indicus*; *Makaira indica*; *Maikaira indica*; *Makaira indicus*]; *Tetrapterus australis* Macleay, 1854 [*Makaira australis*; *Tetrapturus australis*]; *Histiophorus brevirostris* Playfair in Playfair & Günther, 1867 [*Istiompax brevirostris*; *Makaira brevirostris*; *Tetrapturus brevirostris*]; *Makaira marlina* Jordan & Hill in Jordan & Evermann, 1926 [*Istiompax marlina*; *Makaira ampla marlina*; *Makaira marlina marlina*; *Makaira nigricans marlina*; *Marlina marlina*; *Makaira malina*; *Makaira marhina*; *Malina malina*]; *Istiompax australis* Whitley, 1931; *Makaira nigricans tahitiensis* Nichols & La Monte, 1935 [*Makaira ampla tahitiensis*; *Makaira marlina tahitiensis*; *Makaira mazara tahitiensis*]; *Istiompax dombraini* Whitley, 1954; *Makaira xantholineata* Deraniyagala, 1956.

Rozšírenie: v tropickom, subtropickom a niekedy aj v miernom pásme Indického a Tichého oceána. Občas sa zatúla okolo Mysu dobrej nádeje aj do Atlantického oceána.

Motivácia vedeckého mena: lat. *indica* = indická.

Národné mená: čes. *marlín temný* al. *marlin indický*, poľ. *makaira czar-na* al. *marlin czarny*, rus. *чёрный марлин* [čornyj marlin], slovin. *indijska jadrovnica*, ukr. *марлін чорний* [marlin čornyj], angl. *black marlin*, nem. *schwarzer Marlin*, franc. *majaire noir*, špan. *aguja negra*, čín. 印度槍魚 [jin du čchiang jü (*jin du* = indický, *čchiang* = kopija, *jü* = ryba)], jap. シロカジキ al. 白色白舵木 [širokadžiki (*širo* = biely, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *marlín čierny* (Hensel 2009).

Anglické meno *black marlin* nebolo až do 60. rokov min. stor. všeobecne prijaté. Mnohí autori, najmä japonskí, ho nazývali bielym marlínom, čo je priamy preklad japonského mena *širokadžiki* (*širo* = biely, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb). Tento druh má zvyčajne čierne alebo modročierne sfarbenie zaživa, ale po smrti je biely.

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

Rod: *Kajikia* Hirasaka & Nakamura, 1947 – kopijonos

Motivácia vedeckého mena: z jap. *kadžiki* (梶木) = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb.

Slovenské rodové meno je motivované príbuznosťou s rodom *Tetrapturus*.

***Kajikia albida* Poey, 1860 – kopijonos belavý**

Syn.: *Tetrapturus albidus* Poey, 1860 [*Lamontella albida*; *Makaira albida*; *Tetrapterus albidus*]; *Tetrapturus lessonae* Canestrini, 1861 [*Makaira lessonae*].

Rozšírenie: Atlantický oceán medzi 45° s. š. a 35° j. š. na východe a 45° j. š. na západe. Zatúla sa aj do Stredozemného mora.

Národné mená: čes. *plachetník bílý* al. *marlín bělavý*, poľ. *marlin biały*, rus. *атлантический белый копьеносец* [atlantičeskij belyj kopienosec], slovin. *bela jadrovnica*, ukr. *білий марлін атлантичний* [bilyj marlin atlantyčnyj], angl. *Atlantic white marlin*, nem. *weisser Marlin*, franc. *makaire blanc de l'Atlantique*, špan. *aguja blanca del Atlántico*, čín. 白色紅肉槍魚 [pajse chong žou čchiang jü (*pajse* = biely, *chong* = červený, *žou* = mäso, *čchiang* = kopija, *jü* = ryba)], jap. ニシマカジキ al. 西真梶木 [nišimakadžiki (*niši* = západný, *ma* = ozajstný, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *marlín biely* (Gutteková – Zmoray 1978), *marlin belavý* (Koršňáková – Hensel 1996) a *kopijonos belavý* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

***Kajikia audax* (Philippi, 1887) – kopijonos pásavý**

Syn.: *Histiophorus audax* Philippi, 1887 [*Istiophorus audax*; *Makaira audax*; *Marlina audax*; *Tetrapturus audax*; *Tetrapterus audax*]; *Tetrapturus mitsukurii* Jordan & Snyder, 1901 [*Kajikia mitsukurii*; *Makaira mitsukurii*; *Marlina mitsukurii*]; *Makaira zelandica* Jordan & Evermann, 1926 [*Makaira audax zelandica*; *Marlina zelandica*]; *Makaira grammatica* Jordan & Evermann, 1926; *Makaira holei* Jordan & Evermann, 1926; *Tetrapturus ectenes* Jordan & Evermann, 1926; *Kajikia formosana* Hirasaka & Nakamura, 1947 [*Makaira formosana*]; *Tetrapturus tenuirostratus* Deraniyagala, 1951 [*Makaira tenuirostratus*; *Tetrapturus acutirostratus*]; *Marlina jauffreti* Smith, 1956.

Rozšírenie: tropické, subtropické a mierne pásmo Indického a Tichého oceána, náhodne aj v Atlantickom oceáne pri južnej Afrike.

Motivácia vedeckého mena: lat. *audax* = odvážny, smelý, bezočivý.

Národné mená: čes. *marlín pruhoVANý* al. *plachetník proužkatý*, poľ. *marlin pasiasty*, rus. *полосатый копьеносец* [polosatyj kopienosec], slovin. *progasta jadrovnica*, ukr. *марлін смугастий* [marlin smugastyj], angl. *striped marlin*, nem. *gestreifter Marlin*, franc. *marlin rayé*, špan. *marlín rayado*, čín. 紅肉槍魚 [chong zhou čchiang jü (*chong* = červený, *zhou* = mäso, *čchiang* = kopija, *jü* = ryba)], jap. マカジキ al. 真槌木 [makadžiki (*ma* = ozajstný, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použili mená *marlín pásavý* (Gutteková – Zmoray 1978) a *kopijonos pásavý* (Hensel 2009).

Slovenské druhové meno je motivované sfarbením.

Rod: *Tetrapturus* Rafinesque, 1810 – kopijonos

Syn.: *Skeponopodus* Nardo, 1833; *Tetrapturus* Bonnaterre, 1841; *Tetrapterus* Agassiz, 1841; *Tetraplurus* Verany, 1847, *Scheponopodus* Canestrini, 1872; *Marlina* Grey, 1928; *Pseudohistiophorus* deBuen, 1950; *Lamontella* Smith, 1956.

Motivácia vedeckého mena: z gréc. *τετρα-* [tetra-] = štvor-, *πτερόν* [pteron] = plutva, *ὄψα* [oura] = chvost.

Slovenské rodové meno je motivované tvarom predĺženého rypáka.

***Tetrapturus angustirostris* Tanaka, 1915 – kopijonos krátkohrotý**

Syn.: *Tetrapterus angustirostris* Tanaka, 1915 [*Pseudohistiophorus angustirostris*]; *Tetrapturus illingworthi* Jordan & Evermann, 1926 [*Pseudohistiophorus illingworthi*]; *Tetrapturus kraussi* Jordan & Evermann, 1926.

Rozšírenie: v tropickom až miernom pásme Indického a Tichého oceána.

Motivácia vedeckého mena: lat. *angustirostris* = krátkozobý (úzkozobý), krátkonosý (úzkonosý), s krátkym (úzkym) rypákom.

Národné mená: čes. *marlín krátkorýpý* al. *plachetník úzkozobý*, rus. *короткорылый копьеносец* [korotkorylyj kopienosec], ukr. *марлін короткоклювий* [marlin korotkokľuvyj], angl. *Shortbill spearfish*, nem. *kurzschnäuziger Speerfisch*, franc. *makaire à rostre court*, špan. *marlín trompa corta*, čín. 小吻四鰭旗魚 [siao wen si čchi čhijü (*siao* = malý, *wen*

= ústa, *si* = štyri, *čchi* = plutva, *čchi* = zástava, *jü* = ryba)], jap. フウライカジキ al. 風来舵木 [fúraikadžiki (*fúrai* = nestálosť, nepredvídateľnosť, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Slovenské druhové meno je motivované tvarom rypáka.

***Tetrapturus belone* Rafinesque, 1810 – kopijonos stredomorský**

Syn.: [*Histiophorus belone*; *Makaira belone*; *Tetrapturus belone*; *Tetrapterurus belone*; *Tetrapterus belone*]; *Skeponopodus typus* Nardo, 1833; *Scheponopodus prototypus* Canestrini, 1872.

Rozšírenie: Stredozemné more.

Motivácia vedeckého mena: z gréc. βέλος [belos] = šíp, oštep.

Národné mená: čes. *plachetník štihlý*, poľ. *marlin śródziemnomorski*, rus. *средиземноморский копьеносец* [sredizemnomorskij kopienosec], slovin. *pahljačasta mečarica*, srb., chorv. *iglan*, ukr. *марлін середземноморський* [marlin seredzemnomorskij], angl. *Mediterranean spearfish*, nem. *mittelmeer Speerfisch*, franc. *marlin dela Mediterranée*, špan. *marlín del Mediterráneo*, čín. 地中海四鰭旗魚 [tičong-chaj si čchi čchijü (*tičong-chaj* = Stredozemné more, *si* = štyri, *čchi* = plutva, *čchi* = zástava, *jü* = ryba)], jap. チチュウカイカジキ al. 地中海樺木 [Čičúkaj-kadžiki (*Čičúkaj* = Stredozemné more, *kadžiki* = hromadné meno mečiarovitých a plachetníkovitých rýb)].

Pre tento druh sa v slovenčine použilo meno *marlín kopijovitý* (Činčurová – Hensel 1996).

Slovenské druhové meno je utvorené v súlade s ostatnými jazykmi.

***Tetrapturus georgii* Lowe, 1841 – kopijonos úzkohrotý**

Syn.: [*Tetrapturus georgei*].

Rozšírenie: východný Atlantik od Portugalska po Madeiru a západná časť Stredozemného mora od Gibraltáru po Sicíliu.

Motivácia vedeckého mena: dedikačné meno. George Butler Leacock z ostrova Madeira.

Národné mená: čes. *marlín Georgiův*, rus. *южноевропейский копьеносец* [južnojevropejskij kopienosec], angl. *roundscale spearfish*, franc. *makaire épée* al. *makaire bec fin*, špan. *marlín peto*, čín. 圓鱗四鰭旗魚 [juan lin si čchi čchijü (*juan* = okrúhly, *lin* = šupina, *si* = štyri, *čchi* = plutva, *čchi* = zástava, *jü* = ryba)], jap. ラウンドスケール スピアフィッシュ [raundosukéru supiafuiššu (japonský prepis anglického mena *roundscale spearfish*)].

Slovenské druhové meno je motivované tvarom rypáka.

***Tetrapturus pfluegeri* Robins & Sylva, 1963 – kopijonos dlhohrotý**

Syn.: [*Tetrapterus pfluegeri*].

Rozšírenie: Atlantický oceán, zhruba od 45° s. š. po 35° j. š.

Motivácia vedeckého mena: dedikačné meno. Al Pflueger († 1962), floridský taxidermista.

Národné mená: čes. *plachetník Pfluegerův* al. *marlín dlouhorypý*, poľ. *marlin długonosy*, rus. *малый копьеносец* al. *западноатлантический копьеносец* [malyj kopienosec al. zapadnoatlantičeskij kopienosec], ukr. *марлін довгоклювий* [marlin dovgoľkľuvyj], angl. *longbill spearfish*, nem. *langschnäuziger Speerfisch*, franc. *makaire becune*, špan. *aguja picuda*, čín. 鋸鱗四鰭旗魚 [tǔ lín sì qí chī yú (tǔ = pila, lín = šupina, sì = štyri, qí chī = plutva, qí chī = zástava, yú = ryba)], jap. クチナガフウライ al. 口長風来 [kučī-naga-fúrai (kučī = dlhé, naga = ústa, fúrai = nestálosť, nepredvídateľnosť)].

Slovenské druhové meno je motivované tvarom rypáka.

LITERATÚRA

ANONYM, 2014. Odborný výkladový slovník. <http://www.priroda.cz>

BERNOLÁK, A.: Slowár Slowenski Česko-Latínsko-Ľemecko-Uherski seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germano-Ungaricum. Buda: Typogr. Reg. Univer. Hungaricae 1825 – 1827. 4446 s.

BUFFA, F. – FERIANC, O. – KLAČKO, R. – KONIAR, P. – MARTINKA, J.: Mená chordátov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1965. 87 s.

COLLETTE, B. B.: Family Scombridae Rafinesque 1815 – mackerels, tunas, and bonitos. In: California Academy of Sciences Annotated Checklist of Fishes, 2003, no. 19, s. 1 – 28.

COLLETTE, B. B. – NAUEN, C. E.: FAO species catalogue vol. 2. Scombrids of the world. An annotated and illustrated catalogue of tunas, mackerels, bonitos and related species known to date. FAO Fisheries Synopsis, no. 125, vol. 2. Roma: FAO 1983, vii + 137 s.

ČINČUROVÁ, E. – HENSEL, K. 1996. Pozri: Terofal, F. 1996.

ESCHMEYER, W. N.: Catalog of fishes. Vol. 1 – 3. San Francisco: California Acad. Sci. 1998. 2905 s.

FAO: FAO yearbook. Fishery and aquaculture statistics. 2011. Roma: FAO 2013. 76 s.

FRANK, S.: Veľký obrazový atlas rýb. Bratislava: Mladé letá 1976. 568 s. [Preložil J. Holčík. Recenzoval K. Hensel.]

FRANK, S.: Mořské ryby. Praha: Aventinum 1997. 224 s.

GARIBALDI, L. – BUSILACCHI, S.: ASFIS list of species for fishery statistics purposes. Roma: FAO 2002. 258 s.

GRABDA, E. – HEESE, T.: Polskie nazewnictwo popularne krągłousté i ryby Cyclostomata et Pisces. Koszalin: Wyższa szkoła inżynierska w Koszalinie 1991. 171 s.

GRZIMEK, B. – LADIGES, W. – PORTMANN, A. – THENIUS, E. (ed.): Grzimeks Tierleben. Bd. 4. Fische 2. Zürich: Kindler Verlag 1975. 568 s.

- GUTTEKOVÁ, A. – ZMORAY, I. 1978. Pozri: Svet živočíšnej ríše 1978.
- HANEL, L.: Svět zvířat IX. Ryby (2). Kostnatí, paryby, sliznatky, mihule, kopinatci, sumky, salpy, vršenky. Praha: Albatros 2000. 159 s.
- HANEL, L.: Ryby a vodní živočichové – Terminologie. Česká technická norma 56 06 34, 2006. 99 s.
- HENSEL, K. – KLASOVÁ, D. – MASÁR, I. – MATIS, D. – MATOUŠEK B. – VILČEK F.: Zásady tvorenia slovenského menoslovía živočíchov. In: Kultúra slova, 1987, roč. 21, č. 10, s. 346 – 357.
- HENSEL, K.: Dary mora. Bratislava: Mladé letá 1983. 311 s.
- HENSEL, K. 2009. Pozri: Stingelwagner, G. K. F. – Bachfischer, R. 2009.
- HOLČÍK, J. – HENSEL, K. 1976. Pozri: Frank, S. 1976.
- IUCN: IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.2. Dostupné na <www.iucnredlist.org>. [Stiahnuté 13. 12. 2013.]
- JORDAN, D. S. – B. W. EVERMANN: The fishes of North and Middle America: A descriptive catalogue of the species of fish-like vertebrates found in the waters of North America, north of the Isthmus of Panama. Part I. Bull. U. S. Nat. Mus. 1896, č. 47, LX + 1238 s.
- KLAČKO, R. 1924. Pozri: Woldřich, J. N. – Bayer, F. 1924.
- KLAČKO, R. 1971. Pozri: Rammer, W. 1971.
- KLÍMA, S. 1920. Pozri: Polívka, F. 1920.
- KORDOŠ, G. 1875. Pozri: Pokorný, A. 1875.
- KORŠŇÁKOVÁ, P. – HENSEL, K. 1996. Pozri: Wheeler, A. 1996.
- KRYŠTUFEK, B. – JANŽEKOVÍČ, F.: Kluč za določanje vrstetenčarjev Slovenije. Ljubljana: DZS 1999. 545 s.
- MASUDA, H. – AMAOKA, K. – ARAGA, C. – UYENO T. – YOSHINO, T.: The fishes of the Japanese archipelago. Tokyo: Tokai Universit Press 1984. xxii + 456 s.
- MASUDA, K. (ed.): Kenkyusha's new Japanese-English dictionary. 5th ed. Tokyo: Kenkyusha 1974. 2110 s.
- NAKAMURA, I.: FAO species catalogue. Vol 5. Billfishes of the world. An annotated and illustrated catalogue of marlins, saifisher, spearfishes and swordfishes known to date. FAO Fisheries Synopsis, no. 125, vol. 5. Roma: FAO 1985. iv + 65 s.
- NAKAMURA, I. – PARIN, N. V.: FAO species catalogue Vol. 15. Snake mackerels and cutlassfishes of the world (families Gempylidae and Trichiuridae). An annotated and illustrated catalogue of the snake mackerels, snoeks, escolars, gemfishes, sackfishes, domine, oilfish, cuttlassfishes, scabbardfishes, hairtails, and frostfishes known to date. FAO Fisheries Synopsis no. 125, vol. 15. Roma: FAO 1993. vii + 136 s.
- NELSON, J.: Fishes of the world. 4th ed. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons 1966. xvii + 604 s.
- NELSON, J. S. – CROSSMAN, E. J. – ESPINOSA-PÉREZ, H. – FINDLEY, L. T. – GILBERT, C. R. – LEA, R. N. – WILLIAMS, J. D.: Common and scientific names of fishes from the United States, Canada, and Mexico. 6th ed. American Fisheries Society Special Publication no. 29. Bethesda, Maryland, USA: American Fisheries Society 2004. ix + 386 s.
- OŠANIN, I. M. (ed.): Bořoj kitajsko-russkij slovar' po russkoj grafičeskoj sisteme v četjrioch tomach. Moskva: Izdatel'stvo Nauka 1983 – 1984. 3820 s.
- PANCZOVÁ, H.: Grécko-slovenský slovník od Homéra po kresťanských autorov. Bratislava: Lingea 2012. 1327 s.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Večer vechťikom, ráno nechťikom

DAGMAR ŠIMUNOVÁ

Skončila sa hostina. Bruchá hodovníkov sa naplnili dobrotami, ne jeden z nich s uspokojením utrúsil: „*Ňiž mi ňebolo, ale už mi je lepšie*“ (Nedanovce, o. Topoľčany), ale na stole i v kuchyni zostala kopa špinavého riadu. Veď na hostine sa predsa nemôže jest' z jednej misy, ako sa niekde jedávalo v robotný deň až do štyridsiatych rokov 20. storočia. Stroje na umývanie riadu neboli, a tak gazdinej nezostávalo nič iné, len sa pribrať do umývania vlastnými rukami za pomoci horúcej vody a kusa handry špeciálne na to určenej – *vechťa, mokrice, pomijaku* či *pomitku*. Tak sa radšej hneď, ako sa za posledným hosťom zatvorili dvere, pustila do roboty, lebo si dobre pamätala slová svojej mamky, ktorá jej nikdy nezabudla pripomenúť, že *koť se nechce vechťikom, potom se misí nechťikom* (Revúca) alebo *večer z vechťikom, ráno z nochtikom* (Lehota, o. Nitra), keď sa jej do umývania riadu nechcelo. Dobre vedela, že ak zostane riad neumytý, špina zaschne a ona sa s ním oveľa viac natrápi.

„*Veched mi je treba, id'en rád umívaťi*“, volala gazdiná v Kokave nad Rimavicou, lebo *bez vechťa sa veru poriadne riad ňedá umiť* (Sklabiná, o. Modrý Kameň). Hádám zabudla, že *vecheč byvo na žerce pri pecu* (Klokočov, o. Čadca).

Slovo *vecheť* má pôvod v praslovanskom **věchъtь* (odvodenom z praslovanského **věcha* – z neho je dnes *viecha*), ktorým sa označovalo niečo zvinuté alebo zviazané dokopy, určené predovšetkým na čistenie, napríklad trs slamy, sena, trávy, neskôr aj kus látky.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0105/14 Slovník slovenských nárečí.

Poznámka: V príspevku sa uvádzajú názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí, I., 1994, s. 38 – 39).

Lexéma *vechet'* vo význame „chumáč slamy, sena, trávy a pod., stočený či zviazaný a slúžiaci na rôzne účely (čistenie, drhnutie, trenie, kropenie a pod.)“ a vo význame „kus látky, handry používaný na umývanie riadu“ je zachytená aj v Slovníku slovenského jazyka i v Krátkom slovníku slovenského jazyka a je bohato zastúpená v oboch týchto významoch i v slovenských nárečiach v rôznych hláskoslovných variantoch (*vechet*, *vechec*, *vehet*, *viechet*, *vechieť*).

Slamený *vechet'* bol veľmi dobrým pomocníkom pri rôznych činnostiach, najčastejšie sa však používal na čistenie koní alebo hovädzieho dobytká, ako ukazujú doklady: *Stráчена má на ногах краваціне, моші́ш ху ве́хтом сламі о́чисти́т* (Vaďovce, o. Myjava); *Dobre ti koňe poutíraj, prerajbuj, sú jakési spoťené, nešetři viechtama, enom ich dobre vipucuj!* (Skalica); *Kec_cá krava okúpala, tak tím vechtom sa viućiérala* (Bošáca, o. Trenčín); *Kone boli mokré, spotené, tak pucuvat, tag dvaja zme išli ge každému konu, zme mali vechte slamenné a kefu* (Kľúčové, o. Trenčín); *Najváz blata mali koňe на ногах, але то хитреjší о́сúхав ве́хтом сламі, такі ве́хтік сі справеу* (Veľké Ripňany, o. Nitra); *Zrobil sebe zo slami vehec a očiscil s ňim koňe* (Spišský Štvrtok, o. Spišská Nová Ves).

Na vyčistenie veľmi zašpinených mastných alebo obhorených nádob naozaj lepšie poslužil *vechet'* zo slamy ako jemná handra. Potvrdzujú to aj výpovede: *Sprav slameňi veched' a višuruj raňicu, pozri, aká je začmuďená!* (Pukanec, o. Levice); *Vechčom som ló šúchala to prihorenuu* (Brusník, o. Revúca); *Veched bola skrucena slama a s tin zme umivali putenki* (Dubová, o. Modra); *Putna sa drhla na potoku z vechtom a vápnom* (Bzince pod Javorinou, o. Nové Mesto nad Váhom); *Slamenním vechťom sa dobre umivali prihorené hrnce, čil mám drótené* (Návojevce, o. Topoľčany); *Na kopi (krhly na vodu), čo še voda nosila, še spravil zo slami vehec a s pieskom še tote obruče vičuhali (vydrhli) zvonka i zdnuka, žebi buli čiste jak sklo* (Hnilec, o. Spišská Nová Ves). A nemusela to byť len slama, z ktorej sa dal urobiť *vechet'*, dobre poslužili aj vysušené korene pýru. Porovnaj: *Ženi nazičerali píř, čo viorali, viumivali ho, usušili, spravili vechet' a s tím vidrhli rádi* (Zuberec, o. Trstená).

Vinárom takýto *vechet'* poslužil na postrekovanie viniča, včelárom na kropenie včelích rojov, ako svedčia zápisy: *Z vechti a ze ščetku sa sprfku prskalo* (hrozno), *potom nactali strikálki* (Blatné, o. Modra); *Vechte sa spravili z rež-*

nej slami a namočili do drevenej putne a tím vechtom hádzali vodu na roje (Moravské Lieskové, o. Nové Mesto nad Váhom). Garbiari zas používali vechte z konopných klkov na farbenie alebo vlhčenie kože. Porovnaj: *Kvaški* (kožky) *poviščiārari na stoli a farbili vechčom namošenim vo farbe* (Ratková, o. Revúca). Nuž a takýto vechet', *keť sa zafúlau, sa zahodŕu* (Liptovský Hrádok, o. Liptovský Mikuláš). Aby sa v peci dobre rozhorelo, *narobili sa také vecht'e, také vechťiki sa našúlali* (Svätoplukovo, o. Nitra) a gazdiná potom *vžala vechecľami i potpaľila do šparheta* (Dlhá Lúka, o. Bardejov).

Vehec zo slamy, sena alebo natrhanej zeliny slúžil v Spišskom Štvrtku aj ako upchávka deravého vreca. Aj v Bošáci pri Trenčíne *sa na poli dziéra v mechu zapchala vechťom*. A zle bolo človeku v Jablonovom neďaleko Malaciek, *keď nemieu ani viecheľ do bota* (topánky).

V Gemerí slamený vechet' „asistoval“ aj na svadbe, ako vidno z dokladov: *Svadbenici prišli a starejší zavázal na kolíka kohúta. Dali gu tomu stval, stval prikrili obrusom, na to dali hrnšok, vechet' slami, aj svjacu zapálili a starí zvel kosu do ruki, poprežehnával kohúta z vechtom, pritom pofrkali aj plno ľudí a poprchali aj svadbeníko* (Lubeník, o. Revúca); i pri zábavných zvykoch na krstinách: *Na kerst'eni, to sa povolali hodne ľudí, a ak prišla taká mladá, šuo ešťe nebula na kerst'enu, tak tu kerst'ili. Baba sã oblekla, kamžu na plecã bielu a do herenška (hrnčeka) vodu a do ruki vechet' zo slami a ju druhã žena ulapila, do puolki (široký pás plátna, v ktorom ženy nosili deti na chrbte alebo pred sebou) a tag ju frkali s tuo voduo* (Gemerská Poloma, o. Rožňava).

V kartotéke Slovníka slovenských nárečí a v archíve nárečových textov dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV nájdeme na skrútený chumáč slamy aj iné pomenovania. V niektorých lokalitách v Honte, v Gemerí, na Spiši a v južnom Zemplíne umývali veľmi špinavé nádoby alebo čistili dobytok *čutakom*: *Zo slami si spravili čutáke – vechťe – a s ňima hu* (sviňu) *dobre vidrhli a furt poľievali stud'enou vodou* (Hontianske Nemce, o. Krupina); *Vezmi čutak slami a s piaskom dobre viumívaj hrnok* (Prihradzany, o. Revúca); *Koňa treba s čutakom čutakovac* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves); *Nol'e porichtuj dajaki čutak, pujdzeme koňe okupac!* (Hatalov, o. Michalovce). V Málinci pri Lučenci slamený vechet' volajú aj *húžvou*. V Ludaniciach (o. Topoľčany) žena *zala takí chavazol slami, dala do šporhelta a zapálila*.

Na umývanie riadu v kuchyni však lepšie poslúžil kus mäkkej handry, ktorá dobre sala tekutinu, lebo gazdiná v Bánovciach nad Bebravou len s takým *vechtom cisto poumívala rát*. O tom svedčia aj doklady *Rádi umívan z vechtom* (Trakovice, o. Hlohovec); *Té hrnce môžeš pouťerac_c tím mok-rím vechťom* (Lapáš, o. Nitra); *Riad umívame vechťom, je vechet', vechťík a utierkou sa utiera* (Veľká Maňa, o. Vráble); *Zebrala sa handerka, vechec, rác_ca poumíval, posušil na šporheli a vechec_ca opral* (Veľké Rovné, o. Bytča).

Keďže kus handry na umývanie riadu či utieranie stola bol prakticky stále mokrý, na Záhorí i v okolí Modry sa mu nehovorí *vechet'*, ale *mokrica*: *Umili sme hrnce z mokricú, poton sme ju vižmichali a poucírali sme štúu* (Stupava, o. Bratislava); *Volakedi sa handre na rádi hovorilo mokrica* (Dubová, o. Modra). Na východnom Slovensku, kde sa *grati* (riad) *pomívali*, nesmel chýbať *pomijak, pomij, pomívak, pomijka, pomitek, pomitko*, ako potvrdzujú doklady: *Kúpila pomijku, co ona z drucikoch* (Bzenov, o. Prešov); *Kuchiňske grati pomívam f ceplej vodze s pomitkom* (Spišský Štvrtok, o. Levoča). V Kobeliarove neďaleko Rožňavy je zas *pomitnik*. Lexémou *vechet', vechec, vehec* v týchto lokalitách pomenúvali len skrútený chumáč slamy alebo iných rastlinných stebiel. V niektorých obciach okolo Lučenca mali aj doma *húžvu*, v iných *čutak*. Ten mal svoje miesto v kuchyniach Málnca pri Lučenci, ale aj v Brezine pri Trebišove, kde mamka prikazovala dcére: *S čutakom fezd viumivaj tod harčok* (hrnček)!

V kartotéke Slovníka slovenských nárečí sú doložené aj ďalšie jednoslovné a dvojslovné pomenovania s rôznou motiváciou: *umívačka* z okolia Kremnice, *umívač* (Tajov, o. Banská Bystrica), *umívácá handra* (Križovany, o. Trnava), *umívačná handra* (Šaľa), *renta na grati* (Sokoľany, o. Košice), *kšírfečňa* (Záhorská Ves, o. Malacky), *vechtica* (Šurany, o. Nové Zámky), *riadouka* (Dobroč, o. Lučenec). *Vechťík to u náz volali, čuo sa rádi umívali*, dozvedeli sme sa v Kraľovanoch.

Dobrý *vechet'* bol „polovica roboty“, preto si ho každá gazdinka spomedzi odložených handár, vhodných na všeličo možné, starostlivo vyberala: „*Bude to dobrá handra na vechet'*“, povedala si gazdiná v Bošáci, lebo *ňe s každy randi* (handry) *dobri pomijag na grati* (Dlhá Lúka, o. Bardejov).

Vechet' mi oštau f poplakoch, vzdychla si mladá gazdiná z Kocihy pri Rimavskej Sobote, keď ho zabudla vybrať zo znečistenej vody, ktorá zostala

po umytí riadu. Ak ho nevyhodila a nenahradila novým, tak nepríjemne páchol po celej kuchyni. A ak *rejde umejvala smradľaven vechťon* (Kalinovo, o. Lučenec), hneď ju poučili: *Vechedz dicki vipláč, aš ňesmrdzí!* (Prosné, o. Považská Bystrica).

Takú ti zatáhnem tím vechcom za krki, hnet sa zmotáš! hrozila vo Valaskej Belej žena decku, a keď už bolo veľmi zle, veru sa aj zahнала so slovami: *Dám ťi vechťom po papuli!* (Kosorín, o. Kremnica). A keď gazdinej vošiel do domu človek, ktorý jej vôbec nebol po chuti, veru niekedy sa naňho obořila: *Ty vechec, strac sa mi z očí!* (Prosné, o. Považská Bystrica).

To, že vechet' bol dôležitým domácim pomocníkom, odrazilo sa aj v pomenovaní pomocníčky v kuchyni *vechetnica*, ktorá mala pri príprave pohostenia na významné rodinné alebo výročné udalosti na starosti umývanie špinavého riadu. V Červeníku (o. Hlohovec) *každá kucharka na svadbe mala aj tri vechetnice pri sebe*.

Lexéma *vechet'* sa vyskytuje aj v nárečovej frazeológii. *Starká nán je už ako vechet', ňebude tá tu dlho*, vzdychla si v Pukanci (o. Levice) vnučka pri pohľade na svoju starú mať, ktorá už bola chudučká, slabučká, s prepadnutými lícami. O nešikovnej žene sa tam vravelo, že *veched' drží ako pez ježa*, a za takou, ktorá robila zbytočnú robotu, v Košeckom Rovnom pri Ilave pokrikovali: *Nemala baba roboti, opšívava vechet! Pohadzuje s tín jako z vechťom*, povedali v Bošáci neďaleko Trenčína o človeku, čo nedbalo zaobchádzal s nástrojmi pri práci, a takému, čo chyby hľadá u druhých a vlastné nevidí, sa zase ušlo, že *vechet' špinu hľadá*.

Moj starí hrube (veľmi) *rád vechet' s polievki, aľe d'ecká mi to ňezedá*. Nuž ale, že by sa v Kšinnej pri Bánovciach nad Bebravou dávala do polievky handra a v Zliechove (o. Ilava) dokonca varila *vechťová polieuka*? Nie, *vechet'* v polievke je zväzok petržlenovej, zelerovej, prípadne aj inej vňate, ktorým sa polievka ochucuje, a mliečnej šalátovej polievke sa pre vzhľad uvarených šalátových listov, z ktorých sa pripravuje, hovorí *vechťová*.

Ani súčasné pomôcky na čistenie a umývanie z rôznych umelých materiálov, ani výdobytky techniky v podobe elektrických prístrojov, ktoré riad umyjú za nás, pravdepodobne z našich domácností úplne nevytlačia obyčajný *vechet'* – kus handry z tielka alebo starej košeľe, ktorým si pomôžeme pri domácich prácach, alebo skrútený chumáč slamy, ktorý aj dnešný hospodár občas zoberie do ruky a očistí ním koníka či kravičku.

ROZLIČNOSTI

Pôvod a používanie názvu beženec

V súčasnosti v čase veľkej migrácie obyvateľov nielen zo Sýrie, ale aj z iných ázijských a afrických krajín do Európy sa na označenie ľudí odchádzajúcich najmä z oblastí zmietaných vojnovým konfliktom v jazykových prejavoch používajú viaceré názvy, a to *utečenec* (*utečenci*), *migrant* (*migranti*), *odídenec* (*odídenci*), *beženec* (*beženci*). Kým slová *utečenec*, *migrant*, *odídenec* naše súčasné kodifikačné príručky, ako sú Pravidlá slovenského pravopisu (4. vyd., Bratislava: Veda 2013) alebo Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd., Bratislava: Veda 2003; ďalej KSSJ), zachytávajú, slovo *beženec* v nich nenájdeme a neuvádza ho ani 1. zv. Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G (Bratislava: Veda 2006). Na internetových stránkach sme našli napr. takéto doklady na používanie slova *beženec*: *Beženec je človek utekajúci zo svojej vlasti z rôznych dôvodov...* – *Je len otázkou času, kedy bude ebola diagnostikovaná u niekoho, kto sa do EÚ bude chcieť dostať ako „beženec“.* – *Prečo beženci zo Sýrie neutekajú do bohatých krajín Perzského zálivu?* – *Akási treťosektorová organizácia zisťovala v Rakúsku zdravotný stav bežencov.* – *A potom, drvivú väčšinu bežencov netvorí tí najúbohejší...* – *Ide o novú kategóriu migrujúcich ľudí putujúcich odnikiaľ nikam, o novú kategóriu bezdomovcov: utečencov, bežencov, odídencov, vyhnančov...* V tejto súvislosti sme dostali otázku, či je slovo *beženec* v spisovnej slovenčine náležité.

Ako sme už naznačili, súčasné jazykové príručky slovo *beženec* nezachytávajú, nájdeme ho však v staršom Slovníku slovenského jazyka (1. zv. A – K; Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959) s poznámkou, že ide o slovo ruského pôvodu, a s výkladom „utečenec“, čo potvrdzuje aj 5. zv. Veľkého slovensko-ruského slovníka (T – Vú; Bratislava: Veda 1993), ktorý pri slovenskom hesle *utečenec* uvádza ruské ekvivalenty *беглец, беженец*.

Pozrime sa na slovotvornú stránku slova *beženec*. Motivačným základom je tu nedokonavé sloveso *bežať*. Slovo *beženec* je utvorené príponou

-ec ako mnohé iné názvy osôb so zakončením na -ec, pred ktorým je spo-luhláska *n*. Pravda, je tu však istý rozdiel. Názvy osôb s príponou -ec, pred ktorou je spo-luhláska *n*, bývajú utvorené od trpných prídastí zakončených na -ný, resp. -ený, čo možno dokumentovať na príkladoch, ako sú *štvanec* od prídastia *štvaný* a to od slovesa *štvat'*, *trestanec* od prídastia *trestaný* a to od slovesa *trestať*, *vyhnanec* od prídastia *vyhnaný* a to od slovesa *vyhnať*, *zamestnanec* od prídastia *zamestnaný* a to od slovesa *zamestnať*, *osídlenec* od prídastia *osídlený* a to od slovesa *osídlit'*, *vydedenec* od prídastia *vydedený* a to od slovesa *vydediť* atď., pričom slovesným základom sú nedo-konavé slovesá (porov. *štvat'*, *trestať*) aj dokonavé slovesá (porov. *vyhnať*, *osídlit'* atď.). Rovnako je utvorené aj slovo *odídenec* od prídastia *odídený* a to od dokonavého slovesa *odísť*, presnejšie od jeho tvaru 3. osoby množ-ného čísla prítomného času *odídu*. Od slovesa *bežať* však nemáme trpné prídastie *bežený*, preto o slove *beženec* treba konštatovať, že v slovenčine je slovotvorne nenáležitý. V slovenčine od slovesa *bežať* má trpné prídastie podobu *bežaný* (porov. *Maratón na každom kontinente – bežaný na organi-zovaných maratónoch na 7 kontinentoch za 35 dní. – Druhý ročník, bežaný zmenenou trasou... – ... tempový beh (súvislý) bežaný na kilometrovom as-faltovom úseku.*). Rozdiel je aj v tom, že odvodzovací základ slov *štvanec*, *trestanec*, *vyhnanec*, *zamestnanec*, *odídenec*, *osídlenec*, *vydedenec*, t. j. prí-častia *štvaný*, *trestaný*, *vyhnaný*, *zamestnaný*, *odídený*, *osídlený*, *vydedený*, spájajú sa s pomenovaním osôb, kým pri prídasti *bežaný* sme nenašli doklad, v ktorom by sa prídastie spájalo s pomenovaním osoby. Okrem toho ani sé-mantická motivácia slovesom *bežať* nie je pri danom pomenovaní vhodná, lebo toto sloveso nemá význam „rýchlo opúšťať nejaké miesto, často zo strachu, z obavy pred niekým alebo pred niečím alebo zo snahy zachrániť sa“. Taký význam má nedokonavé sloveso *utekať* (porov. 3. význam slovesa *utekať* v Slovníku slovenského jazyka 4, S – U; Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964; resp. aj 2. význam tohto slovesa v KSSJ). Preto je v slovenčine náležité na pomenovanie osoby, ktorá uteká z nejakej krajiny z obavy pred niekým alebo niečím, používať názov *utečenec* utvore-ný od prídastia *utečený* a to od dokonavého slovesa *utiect'* (resp. jeho tvaru 3. osoby množného čísla prítomného času *utečú*), ktoré má význam „rýchlo, náhlivo sa vzdialiť od niekoho alebo niečoho nebezpečného, vzbudzujúceho strach, obavu; vysťahovať sa z nejakého nebezpečného, ohrozeného miesta“

(porov. 4. zv. Slovníka slovenského jazyka), resp. význam „(tajne, nepozorovane) odísť; svojvoľne opustiť isté prostredie, povolanie ap.; ujst', zutekať“ (porov. KSSJ). Ako sme už naznačili, názov *utečenec* (v ženskom rode *utečenka*) zachytávajú aj naše výkladové slovníky. Okrem toho v slovenčine máme aj spomínané slovo *odídenec* s významom „kto odišiel z domova z obavy obyčajne pred vojnovými udalosťami; žiadateľ o dočasné útočisko v cudzom štáte“ (porov. KSSJ), ku ktorému je prechýlená ženská podoba *odídenkyňa*. Možno ešte konštatovať, že zvýšený výskyt slova *beženec* v súčasných jazykových prejavoch niektorých používateľov slovenčiny je ovplyvnený českými textami, kde sa slovo *běženec* používa pomerne často.

Iba na informáciu dopĺňame, že podľa KSSJ na začiatku citovaný názov *migrant* má význam „kto mení miesto pobytu s cieľom usadiť sa v inom štáte“.

Na záver možno spomenúť, že podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 283/1995 Z. z. o utečencoch *utečenec* je cudzinec, „ktorý má v štáte, ktorého má štátne občianstvo, opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných alebo z náboženských dôvodov, alebo z dôvodov zastávania určitých politických názorov, alebo z príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vzhľadom na to sa nemôže alebo nechce vrátiť do tohto štátu“ a *odídenec* je „cudzinec, ktorému sa poskytlo dočasné útočisko na území Slovenskej republiky na účely ochrany pred vojnovým konfliktom v krajine jeho posledného trvalého pobytu“. Ani v citovanom zákone sa slovo *beženec* nepoužíva. Zákon o utečencoch bol v roku 2002 zrušený a nahradený zákonom o azyle (č. 480/2002 Z. z.), v ktorom sa používajú termíny *azylant* (cudzinec, ktorému Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky udelilo azyl) a *odídenec* (cudzinec, ktorému ministerstvo na základe rozhodnutia vlády Slovenskej republiky poskytlo dočasné útočisko), nie však už termín *utečenec*.

Matej Považaj

SPRÁVY A POSUDKY

Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove

[Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove. Eds. D. Slančová – M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014. 228 s. ISBN 978-80-555-1133-7].

Minulý rok vydala Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove veľmi zaujímavú a inšpirujúcu monografiu *Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove* (editori D. Slančová a M. Ološtiak). Ide vlastne o súbor štúdií, ktoré pri príležitosti tohto úctyhodného jubilea pripravil kolektív autorov – pracovníkov Inštitútu slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií FF PU v Prešove.

Ako autori vysvetľujú v úvode, za konštitučný bod prešovskej akademickej slovakistiky považujú rok 1952, keď po premiestnení sídla vtedajšej Pobočky Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity z Košíc do Prešova vznikla prvá katedra slovenského jazyka a literatúry v tomto meste.

V jednotlivých tematicky koncipovaných kapitolách (ktoré sa svojím obsahom nielen dotýkajú, ale na niekoľkých miestach aj nevyhnutne prekrývajú) potom stručným a prehľadným spôsobom predstavujú udalosti, osobnosti, projekty a diela, ale aj niektoré okolnosti či súvislosti prešovského fonetického a fonologického, morfológického, lexikologického, derivatologického, onomastického, morfosyntaktického, dialektologického, štylistického, sociolingvistického a psycholingvistického bádania od tohto medzníka v podstate až po súčasnosť. Publikácia tak podáva ucelený obraz jazykovedného výskumu na všetkých slovakistických pracoviskách, ktoré v priebehu rokov v rozličných organizačných útvaroch v Prešove existovali.

V úvodnej stati predkladá D. Slančová rámecujúci náčrt predmetnej tematiky a s ňou súvisiacich faktov z histórie vysokého školstva a jeho organizačných štruktúr na území Prešova.

Ťažiskom kapitoly *Fonetické a fonologické výskumy* (M. Kraviarová, V. Smoláková) sú informácie o fonetickom laboratóriu, ktoré pod vede-

ním svojich zakladateľov J. Sabola a J. Zimmermana bolo vybavením i výskumnými projektmi v rámci Slovenska mnoho rokov unikátnym pracoviskom.

V nasledujúcich kapitolách sa M. Ološtiak postupne venuje opisu morfe-matických, derivatologických, lexikologických a onomastických výskumov a M. Ivanová charakterizuje prešovské morfosyntaktické výskumy, pričom obaja nielen vymenúvajú, ale aj stručne charakterizujú množstvo dôležitých monografií a štúdií, ktoré buď priamo vznikli na prešovskej pôde, alebo tam ich autori v čase ich vzniku aspoň čiastočne pôsobili (spomedzi zvuč-ných mien spomeňme aspoň J. Furdíka, G. Moška, J. Mlacka, J. Nižníkovú či M. Sokolovú).

V podobnom duchu – hoci možno s trochu väčším priestorom venova-ným základným tézám – sa nesú aj informácie v kapitole *Štylistické, so-ciolingvistické a psycholingvistické výskumy*, v ktorých rezonujú mená ako E. Jóna, F. Miko, Ľ. Novák, E. Pauliny a D. Slančová.

S vedeckou prácou v oblasti dejín a vývinu slovenského jazyka a najmä dialektológie, v rámci ktorej sa Prešov vyprofiloval ako jedno z najdôležitej-ších slovenských centier, nás oboznamuje P. Karpinský. Jeho štúdia okrem iného obsahuje podrobnejší pohľad na niektoré významné diela L. Bartka, F. Buffu, J. Dudášovej-Kriššákovej, Š. Liptáka a Š. Tóbika.

Mozaiku informácií o prešovskej jazykovednej slovakistike dopĺňa sprá-va o fungovaní tamjšej pobočky Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV (založenej v r. 1962) a kompletná biblio-grafia knižných prác kolegov z prešovského akademického pracoviska.

Monografia *Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove* je pokusom o hĺbkové zmapovanie dejín bádania v tomto odbore vo východoslovenskom univerzitnom centre. Napriek tomu, že na Slovensku ide o prvé dielo takéhoto druhu, môžeme len s potešením skonštatovať, že sa mu vytýčený cieľ dosiahnuť podarilo.

Martin Chochol

Slovenčina vo Vojvodine takmer po troch storočiach

[MYJAVCOVÁ, M.: O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2015. 163 s.]

Vyššie polstoročná činnosť v oblasti jazykovej kultúry, mnohoročná redaktorská prax, vyučovanie rodného jazyka na strednej škole a napokon na vysokej škole, na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade – to bolo pozadie na formovanie hlbšieho ponoru doc. Márie Myjavcovej do špecifických problémov jazyka, ktorý žije svoj plnohodnotný život v geografickom odtrhnutí od svojho materinského prostredia, no zachováva sa ako živý dorozumievací prostriedok aj vo svojej spisovnej podobe. Mária Myjavcová ako lingvistka sa stotožnila s takou východiskovou teóriou, že slovenčina vo Vojvodine je súčasťou slovenčiny v domovskej krajine (na Slovensku) a nie je „juhoslovanskou (srbskou) redakciou“ spisovnej slovenčiny, ako sa o tom v istom čase uvažovalo. Táto otázka bola napokon predmetom hlbokého vedeckého výskumu na viacerých vedeckých fórach. Pre M. Myjavcovú najväčšou autoritou vo veciach statusu dolnozemskej slovenčiny bol Jozef Štolc, veľký znalec jazyka vojvodinských Slovákov a neúnavný skúmateľ nárečového bohatstva tejto slovenskej enklávy. M. Myjavcová napriek názoru tohto svojho veľkého vzoru o charaktere slovenčiny sa pustila samostatnou – a treba povedať – veľmi vzrušujúcou cestou výskumu slovensko-srbského bilingvizmu, ktorý sa vo Vojvodine postupne vyvíjal a formoval už bezmála tri storočia. Svoje dlhoročné výskumy, ktorých výsledky boli uverejňované v početných vedeckých aj populárnych publikáciách, syntetizuje a predkladá v knižke *O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine*. Bilingvizmus autorka pokladá za taký jav, keď príslušníci jedného jazykového spoločenstva ovládajú súčasne dva jazykové kódy a sú schopní používať ich striedavo. Pri štúdiu fenoménu bilingvizmu sa M. Myjavcová mohla už opierať nielen o svetovú sociolingvistiku, ktorá sa naplno rozvinula v závere 20. storočia, ale aj o špičkovú srbskú, chorvátsku a, pravdaže, o slovenskú lingvistiku (i sociolingvistiku). Špecifickú črtu jej výskumov predstavovala skutočnosť, že išlo o kontakty dvoch geneticky blízkych jazykov – slovenčiny a srbčiny. Čo sa týka spisovného jazyka, autorka konštatuje, že u vojvodinských Slovákov prevláda silná tradícia v oficiálnych prejavoch dodržiavať normu spisovnej slovenčiny takým spôsobom, ako je to v národnom

spoločenstve, pričom sa vychádza z oficiálnych kodifikačných príručiek, prípadne z príručiek vypracovaných v domácom prostredí (zväčša na školské ciele). Prirodzený kontakt slovenského jazyka so srbským spôsobuje, že z vojvodinských Slovákov sa vyvinuli slovensko-srbskí bilingvisti, čo tvorí jednu z ich dôležitých charakteristík. Tento fenomén však predstavuje aj zdroj interferencie jazykových prostriedkov preberaných z kontaktového srbského jazyka – predovšetkým v bežnej komunikácii.

Mária Myjavcová svoju knižku o celoživotnom poznávaní slovenčiny vo Vojvodine rozčlenila do troch kapitol: 1. Situácia slovenského jazyka vo Vojvodine, 2. Lexikálne kontaktové prvky ako sprievodný jav slovensko-srbského bilingvizmu a 3. Kontaktové jazyky na syntaktickej rovine.

V prvej kapitole – ako sme už aj naznačili – autorka predstavuje vojvodinské jazykové spoločenstvo so všetkými jeho špecifikáciami. Jej úvahy majú výrazný sociolingvistický ráz. Plasticky vykresľuje postupujúce zmeny slovenského jazyka podmienené interferenciou s kontaktoвым srbským jazykom. Ukazuje sa to najmä v nespisovných prejavoch, odkiaľ kontaktové jazyky mimovoľne prenikajú aj do spisovných útvarov do takej miery, že sa stávajú výraznou črtou menšinovej spisovnej slovenčiny. Z pera autorky cítiť aj pesimistické tóny pri posudzovaní slovenského jazykového vedomia, ktoré v konkurencii so srbským jazykom slabne, a jazykového povedomia (t. j. uvedomeného citového vzťahu k materinskému jazyku), ktoré sa stráca a stáva sa indiferentným. Tu nemožno nepoznamenať, že toto konštatovanie neplatí iba o menšinovom jazykovom spoločenstve, ale že je aktuálne aj v prostredí, kde má slovenčina domov. Na druhej strane autorka predstavuje všetky prostriedky slúžiace na jazykové vzdelávanie a jazykovú kultúru v menšinových podmienkach. Je to predovšetkým školské vzdelávanie, ale aj viaceré formy vzdelávania pedagógov, vyučovanie slovenského jazyka, literatúry a histórie na Filozofickej fakulte v Novom Sade, vydávanie Slovakistického zborníka, pôsobenie médií (novín, časopisov, miestneho slovenského rozhlasu a miestnej televízie), rozmanité kultúrne podujatia, literárna tvorba a najmä vydateľská činnosť, ktorá trvá už takmer sto rokov. Všetky tieto okolnosti svedčia o tom, že slovenčina vo Vojvodine žije, pestuje sa, hoci jej cesta je „hrboľatejšia“ – ako konštatuje autorka knihy.

Obsahom druhej časti knihy je analýza konkrétnych javov interferencie slovenčiny a srbčiny v kontaktovej situácii, ktorá trvá už stáročia. Kapitola

sa zameriava na lexikálne prvky a má striktné vedecký ráz s používaním odbornej jazykovednej terminológie. Pri jazykových zmenách v podmienkach slovensko-srbského bilingvizmu sa predstavujú tri štádiá. Prvým štádiom je náhodné použitie ešte neasimilovaného srbského slova – ide o prenese- nie slova do slovenského prejavu. Keď sa takéto slovo (ešte stále neasimi- lované) časom adaptuje a stáva sa súčasťou bežného dorozumievania, ide o druhé štádium – o interferenciu. Ak sa prevzaté slovo už zaradilo do systé- mu prijímajúceho slovenského jazyka, ide o integráciu. Práve slová tretieho štádia – integrované srbské slová – sú predmetom autorkinho rozboru, keď- že v celkovej slovnej zásobe súčasnej slovenčiny vo Vojvodine tvoria veľmi bohatú vrstvu.

Za podstatné kontaktné javy M. Myjavcová pokladá kalky. Vznikajú pri dlhodobom vplyve jazyka dominantného spoločenstva na jazyk menšinové- ho spoločenstva. Pri kontakte blízkopribuzných jazykov je kalkovanie bežné a prebieha tak na rovine fonetickej, morfolologickej, ako aj syntaktickej. Za hlavnú príčinu vzniku kalkov autorka pokladá fakt, že medzijazykový kon- takt je v štádiu, keď bilingvista už nie je schopný oddeliť svoje dva jazyky, jeho jazykové vedomie je rozdvojené. Svoju teóriu o vzniku (uvádzajú sa aj ďalšie príčiny) a o jednotlivých typoch kalkov, skúmaných po celé desaťro- čia, ilustruje na bohatom srbsko-slovenskom materiáli, napr. srbské *izlizan* má kalk *vylizaný* (slovenské *obnosený*), srb. *doprinositi* kalk *doprinášať* (slov. *prispievať*), srb. *popraviti* kalk *popraviť* (slov. *opraviť*), *polugodište* kalk *polročie* (slov. *polrok*), *zasada* kalk *zateraz* (slov. *nateraz*) atď. Veľkú pozornosť autorka venuje medzijazykovým homonymám, ktoré pokladá za jeden zo stálych zdrojov zmien v slovnej zásobe vojvodinských Slovákov. Za príklad poslúži dvojica *postava* (srbské vo význame „podšívka“) – *po- stava* (slovenské vo význame „podoba ľudského tela“) alebo *banja* (srb. vo význame „kúpele“) – *baňa* (slov. vo význame „priestor pod zemou“).

V bilingválnej situácii v spontánných prejavoch je typické používanie kontaktných častíc. Práve na tomto slovnom druhu, príznačnom pre osobnú komunikáciu, autorka demonštruje rozsah jazykovej interferencie. Táto časť knihy svedčí o jej vynikajúcom poznaní skúmanej situácie. Dlhotrvajúci kon- takt slovenského jazyka so srbským sa však odráža aj na oveľa zložitejšom jazykovom útvare – na syntaktickej rovine, pretože procesy preberania z do- minantného jazyka zasahujú celý systém prijímajúceho jazyka. Problémom

kontaktných javov na syntaktickej rovine venuje autorka tretiu, záverečnú časť svojej knihy. Keďže M. Myjavcová sa už prv venovala slovenskej syntaxi, jej analýzy komplexu zmien v oblasti syntaktických útvarov majú vysokú odbornú úroveň a sú priekopnícke v slovenskej jazykovede.

Po preštudovaní syntetickej práce Márie Myjavcovej o jazykovej situácii pri tesnom kontakte dvoch geneticky blízkych jazykov sa ponúka paralela mať k dispozícii syntetizujúci opis, v ktorom by sa analyzovala slovenčina z pohľadu dvoch kódov – slovenčiny a češtiny, lebo v istých súvislostiach možno hovoriť o slovensko-českom (azda pasívnom) bilingvizme, hoci v neporovnateľne menšom rozsahu.

V závere možno konštatovať, že kontaktologické štúdie Márie Myjavcovej predstavujú syntézu skúseností, vedomostí a vedeckej akribie a majú priam historický význam, lebo zachytávajú dôležité vývinové štádium slovenčiny vo Vojvodine.

Mária Pisárčiková

SPYTOVALI STE SA

Rukola, roketa, eruka. – V telefonickej jazykovej poradni sme dostali otázku, ktoré pomenovanie šalátovej zeleniny je správne: *rukola* alebo *roketa*?

Medzi cudzokrajné druhy listovej zeleniny, ktoré si v posledných rokoch našli miesto aj na našom jedálnom lístku, zaradila sa aj rastlina známa pod názvom *rukola*. Jej listy horkastej chuti podobné púpavovým sa používajú ako zelenina najmä do šalátov alebo ako príloha k jedlám. V internetových textoch sa o nej dozvedáme napríklad toto: *Zelené lístočky, ktoré poznáme pod názvom rukola, patria do čeľade kapustovitých. – Rukola je zdravá a veľmi chutná rastlinka. – Rukola je stredomorská šalátová zelenina s jemne pikantnou chuťou. – Rukola je v našej kuchyni stále skôr vzácnosťou, ale jej popularita pomaly rastie.*

Hoci slovenský botanický názov danej rastliny je *eruka siata* a latinský *Eruca sativa*, v slovenčine sa udomácnilo pomenovanie *rukola* prevzaté z taliančiny (*rucola*), ktoré však zatiaľ Pravidlá slovenského pravopisu (2013), slovenské výkladové slovníky ani slovníky cudzích slov nezachytávajú. Podstatné meno ženského rodu *rukola* sa skloňuje pravidelne podľa vzoru *žena* (*bez rukoly, k rukole, s rukolou*) a pomocou prípony *-ový* sa od neho utvorilo aj prídavné meno *rukolový*, ktoré sa používa najčastejšie v spojeniach *rukolové listy, rukolový šalát, rukolová polievka, rukolové pesto*. S názvom *eruka* sa okrem odborných textov môžeme stretnúť napríklad na označeniach osiva a toto slovo je spracované v 1. zv. Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G (Bratislava: Veda 2006) s výkladom „divo rastúca alebo pestovaná rastlina, ktorá sa pre korenistú horkú chuť listov, podobajúcich sa reďkovkovej vňati, používa najmä v talianskej kuchyni, ako olejnína a na prípravu horčice“. Podrobnejšiu informáciu o rastline nájdeme vo 4. zväzku Slovenskej všeobecnej encyklopédie Encyclopaedia Beliana (písmená Eh – Gala, Bratislava: Encyklopedický ústav SAV 2005), v ktorej sa okrem iného uvádza: „Stará kultúrna rastlina, v súčasnosti sa pestuje v Indii,

Taliansku a južnom Francúzsku pre olejnaté semená obsahujúce okolo 30 % oleja horšej kvality a 26 – 31 % proteínov a pre jedlé horkasté listy, ktoré sa mladé používajú ako šalátová zelenina, pridávajú sa do omáčok alebo sa dusia ako príloha...“

Popri názvoch *rukola* a *eruka* sa v slovenských textoch používa pre danú rastlinu aj tretí názov – *roketa*, napr. *planý druh obľúbenej rukoly (nazývanej tiež roketa)*; *vypestujte si roketu*; *do stredu taniera dáme roketu alebo rukolu*; *Na roketu či rukolu poukladáme na rezance pokrájané kuracie mäso*. Pomenovanie *roketa* sa k nám dostalo z češtiny – český botanický názov rastliny je *roketa setá* – a takisto má pôvod v taliančine (v inom označení tejto rastliny – *ruchetta*). Ako potvrdzujú predchádzajúce doklady z internetových textov, názvy *rukola* a *roketa* sa často používajú spoločne ako synonymá aj ako označenia dvoch odrôd tejto rastliny (takto ich niekedy odlišujú predajcovia semienok alebo pestovatelia zeleniny).

Záver: Obidva názvy rastliny *rukola* aj *eruka* sú v slovenčine správne, viaceré pomenovania tohto druhu zeleniny fungujú aj v iných jazykoch. Tretí názov *roketa* je český botanický názov a je užitočné, ak ho poznajú najmä záhradkári pri nákupe semienok alebo pri čerpaní informácií z českých webových stránok. Ako označenie listovej zeleniny sa v predajniach potravín a v reštauráciách na jedálnych lístkoch ustálil názov *rukola*, pod ktorým je tento druh na Slovensku už všeobecne známy.

Iveta Vančová

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (18)

V texte nadpísanom *Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka* pokračujeme v uverejňovaní slov, s ktorými sme sa v ostatných rokoch stretli najmä v odborných, ale čiastočne aj v publicistických textoch a ktoré nie sú v doterajších vydaniach KSSJ (viac o tom pozri v Kultúre slova, 2014, roč. 48, č. 1, s. 58).

pulzomer -a/-u L -e mn. -y m. prístroj na meranie pulzu: *tlakomer a p. na zápästie, p. s prstovým senzorom dotyku; športový p.*

pupeňový príd. (slovo je už v SSJ) súvisiaci s pupeňom: *p. listeň, p-é šupiny*

puškár -a m. **1.** (slovo je už v KSSJ) výrobca a opravár pušiek **2.** šport. strelec z pušky: *p-i na medailu nedosiahli; puškárka* -y -rok ž. k význ. 2: *úspešná slovenská p.; puškársky príd. **1.** k význ. 1 (slovo je už v SSJ): *p. cech, p. majster, p-a dielňa, p-e remeslo* **2.** k význ. 2: *p. tréner, p. titul, p-a súťaž, p-e disciplíny; puškárstvo* -a s. (slovo je už v SSJ) **1.** iba jedn. puškársky odbor **2.** puškárska prevádzkareň, dielňa*

radič -a m. **1.** odb. mechanizmus slúžiaci na zaraďovanie niečoho: *r. prevodovky, r. rýchlosti* **2.** inform. riadiaca jednotka počítača, ktorá riadi činnosť niektorej z jeho súčastí: *r. klávesnice, r. pamäťových zariadení, r. pevného disku; radičový príd.: inform. *r-é rozhranie**

rádiosonda -y -sond ž. (slovo je už v SSJ) odb. zariadenie obyč. vynášané balónom do atmosféry na meranie rozličných klimatických charakteristík a ich vysielanie prostredníctvom rádiových signálov: *meteorologická r.*

rádiostanica -e -níc ž. (slovo je už v SSJ) zariadenie umožňujúce vysielanie al. prijímanie rádiových vln: *osobná prenosná r., mobilná r., profesionálna r.; prevádzka r-e*

randiť nedok. hovor. mať schôdzku (obyč. o mužovi a žene), byť na rande: *r. so študentkou, r. s hercom*

rastlinolekárstvo -a s. odbor, ktorý sa zaoberá ochranou rastlín; **rastlinolekár** -a m. (slovo je už v SSJ) odborník v rastlinolekárstve; **rastlinolekárka** -y -rok ž.; **rastlinolekársky** príd. (slovo je už v SSJ): *r-a starostlivosť, r-e osvedčenie; r. doklad o preprave zásielky*

razník -a m. (slovo je už v SSJ) tech. horná pohyblivá časť razidla; **razníkový** príd.: *r. krúžok, r-á hlava*

reaktorový príd. súvisiaci s reaktorom: *r. blok, r-á nádoba; r. pohon*

realizovateľný príd. (slovo je už v SSJ) ktorý sa dá realizovať, uskutočniteľný, vykonateľný: *r. projekt, r. rozvojový plán, r-á oprava; fin. r. cenný papier; realizovateľne* prísł.: *práva a povinnosti vymedziť r., zrozumiteľne a jednoznačne; smernica jasne a r. určovala postupy; realizovateľnosť* -i ž. (slovo je už v SSJ): *r. novej iniciatívy, r. navrhovaných zmien*

receptorový príd. súvisiaci s receptorom: *r. potenciál, r. kanál, r. komplex, r-á afinita, r-á dráha, r-é poruchy*

recertifikácia -ie ž. opätovná certifikácia: *r. výrobkov, r. budov; recertifikačný* príd.: *r. audit, r. proces, r-á skúška*

recirkulácia -ie ž. spätná cirkulácia: *r. výfukových plynov, r. vzduchu; recirkulačný* príd.: *r. odsávač pár; r. ventil, uhľikový r. filter; r. systém*

recyklát -u m. surovina vyrobená recykláciou: *asfaltový r., betónový r., tehlový r., plastový r.; prekryvacie fólie z recyklátu; recyklátový* príd.: *r. hraňol, r. podklad*

recyklovateľný príd. ktorý sa dá recyklovať: *r. obal, r-á fľaša, r. papier, r. plast, r. materiál, r. odpad; recyklovateľnosť* -i ž.: *r. spotrebiteľského balenia; zabezpečiť r. obalov; miera r-i vozidla*

redemptorista -a m. (slovo je už v SSJ) člen rehole, ktorú v 18. stor. založil sv. Alfonz Mária de Liguori a ktorej hlavnou úlohou bola duchovná starostlivosť o opustených ľudí; **redemptoristka** -y -tiek ž.; **redemptoristický** príd. (slovo je už v SSJ): *r. kňaz, r. kláštor*

referencia² -ie ž. odb. vzťah poukazujúci na istý pomer javov; **referenčný** príd. (slovo je už v SSJ): *r. bod z ktorého sa vychádza; odb. r-á vzorka porovnávacia*

referendový príd. súvisiaci s referendom: *r. leták, r. listok, r. zákon, r. spot, r-á kampaň, r-á otázka, r-é kvórum*

reflexnosť -i ž. vlastnosť materiálu al. predmetu odrážať svetlo: *r. dopravnej značky, r. povrchu obrazovky; zabezpečiť vyššiu r. farieb*

regálovanie -ia s. odb. ukladanie do regálov, spôsob uloženia v regáloch: *priemyselné stohovanie a r.; systém r-ia*

regálový príd. (slovo je už v SSJ) súvisiaci s regálom: *r. zakladač, r. vozík; zásuvný r. systém*

regionalizácia -ie ž. odb. organizácia niečoho na základe regiónov, vytváranie regiónov: *r. Slovenska, r. priemyslu, r. cestovného ruchu; regionalizačný* príd.: *r. princíp, r. prvok, r. projekt; geogr. r-á mapa* zobrazujúca členenie územného celku na regióny

regulátor² -a mn. -í m. živ. (slovo je už v SSJ) kto niečo reguluje: *r. odmieta pochybenia pri vydaní licencie; neústretný prístup k r-ovi; r-i riek; r-i hľadali odpovede na spoločné problémy; r-i odsúhlasili fúziu bánk; európski r-i nie sú jednotní; regulátorka* -y -riek ž.; **regulátorský** príd.: *r. počín, r. model oddeleného bankovníctva; r-á inštitúcia*

regulátorový príd. týkajúci sa regulátora, vzťahujúci sa na regulátor: *r. modul, r-á jednotka, r-á skrinka*

regulovateľný príd. (slovo je už v SSJ) ktorý sa dá regulovať: *r. zdroj napájacieho napätia, r. výkon, r. postrekovač; r-á rýchlosť, r-á ventilácia; regulovateľne* prisl.: *vzduch prúdi r., palubovka je r. podsvietená; regulovateľnosť* -í ž. (slovo je už v SSJ): *r. výkonu, r. odberu*

rekalibrovať nedok. i dok. odb. znova kalibrovať: *r. elektronické zariadenia, r. snímač; r. obrazové nastavenia*

rekonfigurácia -ie ž. kniž. nové priestorové rozmiestnenie predmetov, javov ap.: *r. systémov detekcie porúch, r. zariadenia; inform. r. siete; rekonfiguračný* príd.: *r. algoritmus, r-á procedúra, r-é práce*

reprodukovateľne prisl. s možnosťou reprodukovat': *r. odoberať vzorky, r. dávkovať roztok vzorky, r. vykonávať mikrobiologickú analýzu; podávače zaručujú r. presné výsledky*

reprodukovateľnosť -í ž. možnosť reprodukovat': *r. skúšky, r. výstupného napätia; r. umeleckého diela*

reproduktorový príd. týkajúci sa reproduktora, vzťahujúci sa na reproduktor: *r. kábel, r. konektor; r-á sústava, r-á zásuvka*

resuscitácia -ie ž. (slovo je už v SSJ) lek. obnovovanie, obnovenie najdôležitejších životných funkcií (po úraze, po operácii ap.), oživovanie: *r. pacienta, r. novorodenca; pomôcky na r-iu, figurína na r-iu; resuscitačný* príd. (slovo je už v SSJ): *r. prístroj, r. vak, r-á súprava; r-á starostlivosť*

retardér -a m. spomaľovač: *r. horenia; cestný r., betónový r., kovový r.*;
retardérový príd.: *r-á zóna*

reťazcový príd. týkajúci sa reťazca, vzťahujúci sa na reťazec; majúci tvar reťazca: *r. systém; r. polymér, r-á štruktúra*; inform.: *r. výraz, r-á konštanta, r-á metóda*

retencia -ie ž. (slovo je už v SSJ) **1.** odb. zadržiavanie: *r. rizík* **2.** lek. zadržiavanie vylučovania látok: *r. moču, r. tekutín; celotelová r.* **3.** tech. zadržiavanie vody v teréne ap.: *r. dažďovej vody, r. povodňových vĺn*; **retenčný** príd. (slovo je už v SSJ): *r. faktor; r. čas, r. objem vodných nádrží; r. mechanizmus, r-á nádrž*

rezbový príd. vytvorený rezbou, ozdobený rezbou: *jemný r. vzor; r. príborník, r-á komoda, r-á vitrína*

rezedový príd. týkajúci sa rezedy, vzťahujúci sa na rezedu: *r. koreň, r-á vôňa; zool. mlynárik r. Pontia edusa*

rezistor -a ž. elektrotech. odporník: *drôtový r., kovový r., výkonový r.*; *odpor r-a; prúd prechádzajúci r-om*; **rezistorový** príd.: *r. delič napätia, r. prepínač*

robotický príd. príznačný pre robotiku, vzťahujúci sa na robotiku, využíajúci robotiku: *r. systém; r. ďalekohľad, r. vysávač, r-á kosačka*

ropovodný príd. týkajúci sa ropovodu, vzťahujúci sa na ropovod: *r. systém; r-á sieť, r-é potrubie, r-é prepojenie*

rosiaci príd. slúžiaci na rosenie: *r. systém, r-a hadica, r-a pištoľ, r-e za riadenie*

rosič -a mn. N a A -e m. neživ. postrekovač zavlažujúci vo forme rosy: *motorový r., záhradný r., r. na kríky a stromy*

rotavátor -a m. náradie al. stroj na skyprovanie pôdy: *jednoučelový r., benzínový r., elektrický r., motorový r.*; **rotavátorový** príd.: *rotačná r-á hlava, r-é vrtule, r-é nože*

rotopéd -a m. stacionárny bicykel (na udržiavanie fyzickej kondície): *skladací r., rozmery r-a, pedále na r-e; cvičenie na r-e*

rovinnosť -ti ž. vlastnosť toho, čo je v rovine: *r. dlažby, r. podkladu, r. podhľadu, r. hotových konštrukcií*

rovnanina -y -nín ž. (slovo je už v SSJ) spevnenie svahu al. podkladu z neopracovaných kameňov ukladaných s väzbou: *kamenná r., r. z lomového kameňa*

Matej Považaj

Obsah 49. ročníka

GURIČANOVÁ, Dana: Hevierov tvorivý oblúk	65
GURIČANOVÁ, Dana: <i>Vírusový, virový, virálny</i>	21
HENSEL, Karol: Menoslovie rýb podradu makrelobližných – Scombroidei (1. – 5. časť)	75, 139, 209, 272, 331
HORŇANSKÝ, Imrich: O geografických názvoch so slovným základom <i>treb-</i> a <i>boj-</i> (1. – 2. časť)	133, 201
HRUBANIČOVÁ, Ingrid: Anasoft litera 2015. Úvahy o jazyku nominovaných textov	257
KAČALA, Ján: Ľudovít Štúr ako jazykovedec	321
KAČALA, Ján: Ustalovanie kvantít v prídavných menách utvorených z cudzojazyčných základov. Prídavné mená so zakončením <i>-érny</i>	193
ONDREJOVIČ, Slavomír: Niekoľko rapsodických poznámok k dielu Ľudovíta Štúra	3
PETRÁŠ, Patrik: Otázka nesklonnosti názvov niektorých slovenských televíznych staníc	10
VALENTOVÁ, Iveta: Priezviská <i>Berec</i> , <i>Berecký</i>	129

DISKUSIE

PALKOVÁ, Lenka: Terminologická poznámka o pomenovaní výsledku univerbizácie	151
---	-----

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (49 – 53)	27, 90, 157, 226, 291
---	-----------------------

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

BALLEKOVÁ, Katarína: <i>Na víťazstvo vojny pár koní, voz, 200-tisíc dám...</i>	166
DVORNICKÁ, Ľubica: Strom alebo drevo?	234
RAMŠÁKOVÁ, Anna: Nielsen o pomenovaniach významov „prehnane šetriť – skupániť“ a „prehnane minúť – prehajdákať peniaze“	99
RAMŠÁKOVÁ, Anna: O pomenovaniach mince, peniaza, platidla ako prostriedku výmeny	36
SMATANA, Miloslav: Podoby názvov chorôb v slovenských nárečiach	300
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Večer vechťikom, ráno nechťikom</i>	353

ROZLIČNOSTI

<i>Kompaktný a kompatibilný</i> , nie „ <i>kompaktibilný</i> “. E. Králik	107
<i>Nicejský a niceský</i> . S. Duchková	241
Nový význam slova <i>krusta</i> . S. Duchková	307
Pôvod a používanie názvu <i>beženec</i> . M. Považaj	358
Skoľňovanie názvu obce <i>Hejce</i> . I. Vančová	173
Výslovnosť a skoloňovanie názvu <i>Bory Mall</i> . S. Mislovičová	44

SPRÁVY A POSUDKY

23. ročník medzinárodnej súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko bol venovaný Ľudovítovi Štúrovi. D. Šimunová	308
Aktuálne otázky terminológie marketingu. A. Karčová – J. Levická	48

Jubilant profesor Juraj Vaňko. K. D u d o v á	110
Máme veľkú encyklopédiu húb. M. M a j t á n	176
Studium Carpato-Ruthenorum. A. K o š ť á l	178
Niekoľko spomienok na Jozefa R. Nižnanského (3. 7. 1925 – 14. 2. 1996). M. S m a t a n a – E. D v o r n i c k á	243
O jazykovednom „žúre“ storočia. M. M a g d o l e n	247
Odišiel opatrovateľ slovenského slova v Ríme – Rudolf Blatnický. M. P i s á r č i k o v á	175
Päťdesiat rokov Katedry slovanských filológií. J. G l o v ň a	53
Príhovor na slávnostnom vyhodnotení 23. ročníka súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko. J. S a r v a š	313
Profesor Ľubomír Kralčák jubiluje. T. B á n i k	113
Slovenčina vo Vojvodine takmer po troch storočiach. M. P i s á r č i k o v á	363
Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove. M. C h o c h o l	361

SPYTOVALI STE SA

Čo je <i>bambusárium</i> . M. K o p e c k á	120
<i>Chuliganizmus</i> ? D. G u r i č a n o v á	117
Nové slovo <i>kazítka</i> ? S. D u c h k o v á	252
O skloňovaní mien <i>Pavol a Karol</i> . S. D u c h k o v á	316
Prečo čítame <i>Balleka, počúvame Brahmsa, ale skáčeme axela a liečime alzheimera</i> ? K. K á l m á n o v á	56
<i>Prúdar</i> či <i>prúdiar</i> ? M. P o v a ž a j	118
<i>Rukola, roketka, eruka</i> . I. V a n č o v á	366
<i>Veľkonočka</i> . S. D u c h k o v á	180

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (13 – 18).

M. P o v a ž a j	58, 123, 182, 253, 317, 369
------------------------	-----------------------------

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

O hokejových termínoch. I. V a n č o v á	189
<i>Rúško</i> či <i>riúška</i> ? I. V a n č o v á	189
<i>Servácovia</i> či <i>Serváci</i> ? K. K á l m á n o v á	190
Písanie číselných hodnôt so značkami. I. V a n č o v á	191
Písanie slova <i>mesto</i> . K. K á l m á n o v á	191
<i>Krúpy, ladovec, kamenec</i> . I. V a n č o v á	192
Informácie autorom	64
Obsah 49. ročníka	373
Index 49. ročníka. S. M i s l o v i č o v á	375

Index 49. ročníka

Kurzívou sú vytlačené slová, spojenia slov, väzby a pod., ktoré sa podrobnejšie rozoberajú z významovej, pravopisnej, výslovnostnej, gramatickej a štylistickej stránky.

- A
Aktuálne problémy terminológie marketingu, správa z konferencie 48 – 53
analýza jazyka literárneho diela: próza P. Vilikovského Letný sneh 257 – 271, tvorivý oblúk poézie D. Heviera 65 – 74
- B
bambusárium, význam a používanie 120 – 122
banditizmus, význam a používanie 118
banditsvo, význam a používanie 118
barakuda, *b. ostroplutvá*, *b. guinejská*, *b. striebristá*, *b. veľká*, *b. karibská*, *b. žltopása*, *b. mexická*, *b. žltochvostá*, *b. Forsterova*, *b. pobrežná*, *b. Hellerova*, *b. iburiská*, *b. pelikánia*, *b. stredomorská*, *b. japonská*, *b. indomalajská*, *b. lukášska*, *b. austrálska*, *b. tupá*, *b. pikudila*, *b. červená*, *b. pilovitozubá*, *b. tmavoplutvá*, *b. európska*, *b. brazílska*, *b. kapverdská*, *b. Waitova*, význam a používanie v menosloví živočíchov 78 – 88
barakudovité, význam a používanie v menosloví živočíchov 78
Beracký, pôvod priezviska 129 – 133
Berec, pôvod priezviska 129 – 133
Berecka, pôvod priezviska 129 – 133
Berecký, pôvod priezviska 129 – 133
beženec, pôvod a používanie názvu 358 – 360
- BLATNICKÝ, Rudolf, nekrológ 175 – 176
Borovský, pôvod priezviska 129 – 133
Bory Mall, výslovnosť a skloňovanie názvu 44 – 47
Bory, význam a používanie 46
Bôrovský, pôvod priezviska 129 – 133
bravúrný, význam a používanie 200
brejk, význam a používanie 189
- Č
čítať Balleka, význam a používanie spojenia 56 – 57
- D
Dajto, používanie názvu 10 – 21
dejiny jazyka: lexika stredovekej slovenčiny 27 – 35, 89 – 97, 157 – 165, 226 – 233, 291 – 299
dialektológia: názvy chorôb v slovenských nárečiach 300 – 306; pomenovania mince, peniaza, platidla v slovenských nárečiach 36 – 43; pomenovania významov „prehnane šetriť“, „skupániť“ a „prehnane minúť“, prehajdákať peniaze“ v slovenských nárečiach 98 – 105; slová *strom* a *drevo* v slovenských nárečiach 234 – 240; slovo *vechet'* v slovenských nárečiach 353 – 357; slovo *vojna* v slovenských nárečiach 166 – 172
dielny, význam a používanie 200
Dlhé Pole, pôvod názvu 94 – 95
Doma, používanie názvu 10 – 21
23. ročník súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko, správa 308 – 313, príhovor 313 – 315
- E
efemérny, význam a používanie 200
epinula, *e. sivomodrá*, *e. americká*, *e. východná*, význam a používanie v menosloví živočíchov 140, 142 – 143
eruka, význam a používanie 367 – 368
eskolar, *e. čiarkovaný*, *e. krivočiary*, *e. antarktický*, *e. šitihly*, *e. ostrážitý*, *e. tongský*, význam a používanie v menosloví živočíchov 139, 141, 143 – 144, 150
Európa, význam a používanie 198
Európan, *Európanka*, význam a používanie 198
európsky, význam a používanie 198
- G
gastrochizma, *g. južná*, význam a používanie v menosloví živočíchov 272 – 273
gastrochizmorodé, význam a používanie v menosloví živočíchov 272
gempyl, *g. hadovitý*, význam a používanie v menosloví živočíchov 140 – 141
gempylvité, význam a používanie v menosloví živočíchov 139
- H
HAGARA, Ladislav: Ottova encyklopédia húb, recenzia 176 – 178
Hejce, skloňovanie názvu 173 – 174
HEVIER, Daniel: Motýlí kolotoč, analýza jazyka literárneho diela 65 – 74
HEVIER, Daniel: Vnútrozem, analýza jazyka literárneho diela 65 – 74
Horná Potôň, pôvod názvu 229

CH
chuliganizmus, význam a používanie 117
 – 118
chuligánstvo, futbalové ch., význam a používanie 117 – 118

I
intelektualizmus, význam a používanie 118
intelektuálstvo, význam a používanie 118
intímny, význam a používanie 200

J
Joj Plus, používanie názvu 10 – 21
Joj, používanie názvu 10 – 21

K
kamenec, význam a používanie 192
kanibalizmus, význam a používanie 118
kanibalstvo, význam a používanie 118
Karol, skloňovanie 316
 Katedra slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, správa pri príležitosti 50. výročia založenia 53 – 55

kazidlo, význam a používanie 252
kazivý, k-á súčasťka, význam a používanie 252
kompaktné, pôvod, význam a používanie 106 – 109
kompaktnosť, pôvod, význam a používanie 106 – 109
kompaktný, pôvod, význam a používanie 106 – 109
kompatibilita, pôvod, význam a používanie 106 – 109
kompatibilný, pôvod, význam a používanie 106 – 109
kopaničiar, význam a používanie 120
kopijonos, k. belavý, k. pásavý, k. krátkohrotý, k. stredomorský, k. úzkohrotý, k. dlhohrotý, význam a používanie v menosloví živočíchov 347 – 350.

KOPOROVÁ, Kvetoslava: Studium Carpato-Ruthenorum, recenzia 178 – 179
kouč, význam a používanie 189
kórka, význam a používanie 307
 KRALČÁK, Ľubomír, medailón pri príležitosti životného jubilea 113 – 116
krupobitie, význam a používanie 192
krúpy, význam a používanie 192
krusta, význam a používanie 307
Kubovský, pôvod priezviska 129 – 133

L, Ľ
ladovec, význam a používanie 192
lavičiar, význam a používanie 120

legitímny, význam a používanie 199
liečiť' alzheimera, význam a používanie spojenia 56 – 57

M
makrela, m. krátkotelá, m. ostrovná, m. kanagurta, m. škrvnitobruchá, m. španielska, m. japonská, m. atlantická, význam a používanie v menosloví živočíchov 273 – 278
makreloblížne, význam a používanie v menosloví živočíchov 78
makrelorodé, význam a používanie v menosloví živočíchov 273
makrelovec, m. bodkovaný, m. dvojčiarý, význam a používanie v menosloví živočíchov 279
makrelovité, význam a používanie v menosloví živočíchov 272
makrely, význam a používanie v menosloví živočíchov 273
manažérizmus, význam a používanie 118
manažerstvo, význam a používanie 118
marlín, m. modrý, m. atlantický, m. čierny, význam a používanie v menosloví živočíchov 344 – 346
matičiar, význam a používanie 120
mečiar, m. veľký, význam a používanie v menosloví živočíchov 341
mečiarovité, význam a používanie v menosloví živočíchov 341
 medailóny: KRALČÁK, Ľubomír 113 – 116, NIŽNANSKÝ, Jozef R., spomienka pri príležitosti nedožitého jubilea 243 – 247; VANKO, Juraj 110 – 112
migrant, význam a používanie 358 – 360
monštruózný, význam a používanie 200
morbidný, význam a používanie 199
motivát, význam a používanie 154
muličiar, význam a používanie 120
 MYJAVCOVÁ, M.: O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine, recenzia 363 – 366
nealot, n. čierny, význam a používanie v menosloví živočíchov 141 – 142

N
 nekrológ: BLATNICKÝ, Rudolf 175 – 176
neziarch, n. nosatý, význam a používanie v menosloví živočíchov 143
Nice, význam a používanie 241
Nicea, význam a používanie 241
nicejský, n. koncil, n. snem, n-é vyznanie viery, n. biskup, význam a používanie 241 – 242
niceský, n-á zmluva, n. šalát, význam a používanie 241
Nitrianske Hrnčiarovce, pôvod názvu 91

Nitrrianske Pravno, pôvod názvu 294
NIZNANSKY, Jozef R., spomienka pri príležitosti nedožitého jubilea 243 – 247

O
obligatórny, význam a používanie 200
odidenec, *odídenkyňa*, význam a používanie 358 – 360

Oravská Polhora, pôvod názvu 157
Oravský Podzámok, pôvod názvu 89 – 90

P
pamakrela, *p. brazílska*, *p. kavalla*, *p. úzkoprúhá*, *p. kalifornská*, *p. fíkaná*, *p. kórejská*, *p. čiarkovaná*, *p. škvritná*, *p. papuánska*, *p. austrálska*, *p. japonská*, *p. kanadi*, *p. queenslandská*, *p. kráľovská*, *p. širokoprúhá*, *p. peruánska*, *p. čínska*, *p. západoafrická*, význam a používanie v menosloví živočíchov 279 – 287

pamakrelovec, *p. štihlý*, význam a používanie v menosloví živočíchov 278

pamakrely, význam a používanie v menosloví živočíchov 278

pascha, význam a používanie 180 – 181

Pavol, skloňovanie 316

pelamída, *p. škvritná*, *p. mechúrnatá*, *p. jednofarebná*, *p. austrálska*, *p. východopacifická*, *p. východná*, *p. atlantická*, význam a používanie v menosloví živočíchov 287 – 290

pelamidy, význam a používanie v menosloví živočíchov 287

plachetník, *p. atlantický*, *p. indopacifický*, význam a používanie v menosloví živočíchov 342 – 344

plachetníkovité, význam a používanie v menosloví živočíchov 342

plástovitý, *plástovito*, význam a používanie 58

plastovitý, *plastovitost'*, význam a používanie 58

plašič', význam a používanie 58

plašič', význam a používanie 58

plašička, význam a používanie 58

plašidlo, význam a používanie 58

platič, *platička*, význam a používanie 58

platiť, význam a používanie 58

plavenina, *plaveninový*, význam a používanie 58

plešatieť, význam a používanie 59

plnič², *plnička²*, význam a používanie 59

plnidlo, *plnidlový*, význam a používanie 59

plnodrevný, význam a používanie 59

plnokapacitný, význam a používanie 59

plnopriečodný, význam a používanie 59

plnoprietokový, význam a používanie 59

plnostenný, význam a používanie 59

plnostný, význam a používanie 59

plnotextový, význam a používanie 59

ploskáčik, význam a používanie 59

ploskačka, význam a používanie 59

pluzgierovanie, význam a používanie 59

pluzgierotvorný, význam a používanie 59

pluzgierovitý, *pluzgierovito*, *pluzgierovitosť*, význam a používanie 59

plynovochromatografický, *plynovochromatograficky*, význam a používanie 59

pneumatikový, význam a používanie 123

počítateľný, *počítateľne*, *počítateľnosť*, význam a používanie 60

počívadlo, pôvod a význam 27

Počívadlo, pôvod názvu 27

počívať *Brahmsa*, význam a používanie spojenia 56 – 57

počívať, pôvod a význam 27 – 28

podbiel, *podbiela*, pôvod a význam 28

Podbiel, pôvod názvu 28

podčiarkovací, význam a používanie 60

podčiarkovník, význam a používanie 60

podfond, význam a používanie 60

podhľadový, *podhľadovo*, význam a používanie 60

podhorie, pôvod a význam 28 – 29

Podhorie, pôvod názvu 28 – 29

podhradie, pôvod a význam 29

Podhradie, pôvod názvu 29

podielnícka, význam a používanie 60

podkapitola, význam a používanie 60

podkategória, význam a používanie 60

podkladnica, *podkladnicový*, význam a používanie 60

podkonica, pôvod a význam 29

Podkonice, pôvod názvu 29

podkylava, pôvod a význam 29 – 30

Podkylava, pôvod názvu 29 – 30

podlimitný, *podlimitnosť*, význam a používanie 60

podlízavec, význam a používanie 60

podložný, význam a používanie 60

Podlužane, pôvod a význam 30

Podlužany, pôvod názvu 30

podmanín, pôvod a význam 30 – 31

Podmanín, pôvod názvu 30 – 31

podmnožina, *podmnožinový*, význam a používanie 60

podnadpis, *podnadpisový*, význam a používanie 61

podnárodný, *podnárodne*, význam a používanie 61

podobekt, *podobektový*, význam a používanie 61

podoblasť, *pooblastný*, význam a používanie 61

podobločný, význam a používanie 61
pododdiel, význam a používanie 61
pododsek, význam a používanie 61
podolie, pôvod a význam 30
Podolie, pôvod názvu 30
podolinec, pôvod a význam 31 – 32
Podolinec, pôvod názvu 31 – 32
podomácky, *po domácky*, význam a používanie 61
podotáhovať, význam a používanie 61
podotázka, význam a používanie 61
podovolenkový, význam a používanie 61
podpoložka, *podpoložkový*, význam a používanie 61
podpovrchový, *podpovrchovo*, význam a používanie 61
podprahový, *podprahovo*, *podprahovosť*, význam a používanie 62
Podrečane, pôvod a význam 32
Podrečany, pôvod názvu 32
podrozmerný, *podrozmerné*, význam a používanie 62
područka, *područkový*, význam a používanie 62
podsieť, *podsieťový*, význam a používanie 62
podskalie, *podskalé*, pôvod a význam 32
Podskalie, pôvod názvu 32
podskupinový, význam a používanie 62
podstupnica, *podstupnicový*, význam a používanie 62
pod súvaha, *pod súvahový*, význam a používanie 62
podtrieda, význam a používanie 62
podtureň, pôvod a význam 33
Podtureň, pôvod názvu 33
podtyp, *podtypový*, význam a používanie 62
podvalník, *podvalníkový*, význam a používanie 62
Podvažie, pôvod názvu 33
podvažie, pôvod a význam 33
podves, *podvesný*, *podvesový*, význam a používanie 62
Podvysoká, pôvod názvu 33
podvysoký, pôvod a význam 33
podzámčie, pôvod a význam 34
podzámček, *podzámček*, pôvod a význam 89
Podzámček, pôvod názvu 89
podzámok, pôvod a význam 89 – 90
podzostava, význam a používanie 62
podzvukový, *podzvukovosť*, význam a používanie 63
pofidérny, význam a používanie 193 – 200
pofrancúzštit', *pofrancúzšťovať*, význam

a používanie 63
pogran, pôvod a význam 90 – 91
pohľadový, význam a používanie 63
pohlčovač, význam a používanie 63
Pohorelá, pôvod názvu 90
pohorelý, pôvod a význam 90
pohorieť, pôvod a význam 90
Pohranice, pôvod názvu 91
Pochabane, pôvod a význam 91 – 92
Pochabany, pôvod názvu 91 – 92
pochabý, pôvod a význam 92
poislamčiť' sa, *poislamčovať' sa*, význam a používanie 63
poislamčiť', *poislamčovať'*, význam a používanie 63
pojazd, *pojazdový*, význam a používanie 63
pokos, *pokosový*, význam a používanie 63
pokryv, *pokryvový*, *pokryvný*, význam a používanie 63
pokrývač, pôvod a význam 92
Pokrývač, pôvod názvu 92
pokrývať, pôvod a význam 92
pol, *polu*, pôvod a význam 93
poľana, pôvod a význam 93
Poľane, pôvod a význam 93 – 94
poľanka, *poľianka*, pôvod a význam 94
Polanovce, pôvod názvu 94
Polany, pôvod názvu 93 – 94
polcyklus, význam a používanie 63
poldrážka, *poldrážkový*, význam a používanie 63
pole, pôvod a význam 94 – 95
polerieka, pôvod a význam 95
Polerieka, pôvod názvu 95
polguľový, význam a používanie 63
polhora, pôvod a význam 157
Poliak, *Poliaci*, pôvod a význam 95 – 96
Poliakovce, pôvod názvu 95 – 96
polichen, pôvod a význam 157 – 158
Polichno, pôvod názvu 157 – 158
polina, pôvod a význam 158
Polina, pôvod názvu 158
poliť, pôvod a význam 158
polkrídlo, *polkrídlový*, význam a používanie 63
polohopis, *polohopisný*, význam a používanie 123
polohovač, význam a používanie 123
polohovadlo, význam a používanie 123
polohovať, význam a používanie 123
polojasný, *polojasno*, význam a používanie 123
pololesk, význam a používanie 123
pololesklý, význam a používanie 124
polom, pôvod a význam 158 – 159

- Polom*, pôvod a význam 158 – 159
poloma, pôvod a význam 159
Poloma, pôvod a význam 159
124 *polomat*, *polomatiný*, význam a používanie
polomka, pôvod a význam 159
Polomka, pôvod názvu 159
polooblačný, *polooblačno*, *polooblačnosť*, význam a používanie 124
polpremena, význam a používanie 124
polť, *pôľť*, pôvod a význam 159 – 160
polťár, pôvod a význam 160
Polťár, pôvod a význam 160
polťiľ, pôvod a význam 160
poluvsie, pôvod a význam 160 – 161
Poluvsie, pôvod názvu 160 – 161
124 *polvína*, *polvínový*, význam a používanie
pomalobežný, význam a používanie 124
pomúrnica, *pomúrnícový*, význam a používanie 124
ponik, pôvod a význam 161
ponikať, pôvod a význam 161
poniklovaný, význam a používanie 124
Poniky, pôvod a význam 161
poplastovaný, význam a používanie 124
poprad, pôvod a význam 161 – 162
Poprad, pôvod a význam 161 – 162
poproč, *podproč*, pôvod a význam 162
– 163 *Poproč*, pôvod názvu 162 – 163
popud, pôvod a význam 163
popudina, pôvod a význam 163
Popudinské Močidl'any, pôvod názvu 163
poráč, pôvod a význam 163 – 164
Poráč, pôvod názvu 163 – 164
porať, pôvod a význam 164
porazil, význam a používanie 182
porovnávač, význam a používanie 124
porub, *poruba*, pôvod a význam 226
Poruba, pôvod názvu 226
porúbať, pôvod a význam 226
porúbka, pôvod a význam 227
Porúbka, pôvod názvu 227
porýľovať, význam a používanie 124
poryv, *poryvový*, význam a používanie 124
posádka, pôvod a význam 227
Posádka, pôvod názvu 227
posilový, význam a používanie 124
pospisovnený, význam a používanie 124
pospisovníť, *pospisovníť*, význam a používanie 124
postrannica, význam a používanie 124
posudzovací, význam a používanie 124
125 *potlač*, *potlačový*, význam a používanie
potník, význam a používanie 125
potok, *potoky*, pôvod a význam 227 – 228
Potok, pôvod názvu 227 – 228
potomkyňa, význam a používanie 125
potôčik, pôvod a význam 228
Potôčky, pôvod názvu 228 – 229
potôňa, pôvod a význam 229
potvor, *potvorica*, pôvod a význam 229
– 230 *Potvorice*, pôvod názvu 330
potvrdzovací, význam a používanie 125
povešový, význam a používanie 125
Povina, pôvod názvu 230
povinný, pôvod a význam 230
povlakovať, význam a používanie 125
povraz, pôvod a význam 230
povrazník, pôvod a význam 230 – 231
Povrazník, pôvod názvu 230 – 231
povrstvený, význam a používanie 125
povrstviť, *povrstvovať*, význam a používanie 125
požadový, význam a používanie 125
pozďica, pôvod a význam 231
Pozdišovce, pôvod názvu 231
pozdĺžnik, *pozdĺžnikový*, význam a používanie 125
požiadavkový, význam a používanie 125
pôdoochranný, význam a používanie 125
pôdotočkový, význam a používanie 125
pôdovanie, význam a používanie 125
pr'žecin, *pr'žčin*, *priečin*, pôvod a význam 296 – 297
prača, pôvod a význam 231 – 232
Pračane, pôvod a význam 232
praga, *praha*, pôvod a význam 291
pragnuť, *prahnúť*, pôvod a význam 292
prach, pôvod a význam 292
prak, pôvod a význam 292
Prakovce, pôvod názvu 292 – 293
prakyňa, pôvod a význam 292 – 293
prašica, pôvod a význam 293
Prašice, pôvod názvu 293
pravdivostný, význam a používanie 125
praven, pôvod a význam 293 – 294
pravenec, pôvod a význam 294
Pravenec, pôvod názvu 294
pravica, pôvod a význam 294 – 295
Pravica, pôvod názvu 294 – 295
pravidlový, význam a používanie 126
právo, pôvod a význam 295
pravopis: číselných hodnôt so značkami
191 pravopis: metonymických názvov typu *čítať*
Brahmsa, *skákať* *axela* 56 – 57
pravopis: slova *mesto/Mesto* 191 – 192
pravota, pôvod a význam 295

Pravotice, pôvod názvu 295
pravý, pôvod a význam 295
prázdnov, pôvod a význam 295 – 296
prázdnovec, pôvod a význam 296
prázdný, *prázny*, pôvod a význam 296
Praznov, pôvod názvu 296
Praznovce, pôvod názvu 296
prebublávanie, význam a používanie 126
Prečín, pôvod názvu 296 – 297
predaj, pôvod a význam 297
Predajná, pôvod názvu 297
predajnica, pôvod a význam 297
predajný, pôvod a význam 297
predať, pôvod a význam 297
predčistenie, význam a používanie 126
predčistený, význam a používanie 126
predčistiť, *predčisťovať*, význam a používanie 126
preddavko, význam a používanie 126
preddovolenkový, význam a používanie 126
predhrádzka, význam a používanie 126
predhrev, význam a používanie 126
predklinický, význam a používanie 126
predkodifikačný, význam a používanie 126
predkyňa, význam a používanie 126
predlisok, význam a používanie 126
prednastavený, význam a používanie 126
prednastaviť, *prednastavovať*, význam a používanie 127
prednormalizačný, význam a používanie 127
predpätový, význam a používanie 127
predpinací, význam a používanie 127
predpnúť, *predpínať*, význam a používanie 127
predpovedateľný, *predpovedateľnosť*, význam a používanie 127
predprázdninový, význam a používanie 127
predpriehlavok, *predpriehlavkový*, význam a používanie 127
predprojektový, význam a používanie 127
predradiť, *predradzovať*, význam a používanie 127
predradník, *predradníkový*, význam a používanie 127
predsadený, význam a používanie 127
predsadiť, *predsadzovať*, význam a používanie 127 – 128
predslovanský, význam a používanie 128
predpisovný, význam a používanie 128
predštartový, význam a používanie 128
predtlačový, význam a používanie 128
predúprava, *predúpravový*, význam a používanie 128

predvalok, *predvalkový*, význam a používanie 128
predvolený, význam a používanie 128
predvoliť, význam a používanie 128
predvyplnený, význam a používanie 128
predzáhradka, *predzáhradkový*, význam a používanie 128
predzosilňovač, *predzosilňovací*, význam a používanie 128
predžeravenie, význam a používanie 128
preexpozícia, *preexpozíčný*¹, význam a používanie 182
*preexpozíčný*², význam a používanie 182
prehadzovač, význam a používanie 182
prehadzovačka, význam a používanie 182
prehľadávací, význam a používanie 182
prehrať, význam a používanie 182
prehrievač, význam a používanie 182
prechodnica, význam a používanie 182 – 183
prejazdny, *prejazdnosť*, význam a používanie 183
prejudikovať, význam a používanie 183
prekérny, význam a používanie 200
preklenovať, význam a používanie 183
prekliť, význam a používanie 183
preklikat' sa, *prekliknúť sa*, význam a používanie 183
preklikat', *prekliknúť*, význam a používanie 183
preklikávať sa, *preklikovať sa*, význam a používanie 183
preklikávať, *preklikovať*, význam a používanie 183
preklopny, význam a používanie 183
preklz, *preklzový*, význam a používanie 183
preklzať, *preklzať sa*, význam a používanie 183
prekmit, význam a používanie 183
prekmitnúť, *prekmitať*, *prekmitávať*, význam a používanie 183
prekorenenie, význam a používanie 183
*prekoreniť*¹, *prekoreniť sa*, význam a používanie 183
*prekoreniť*², význam a používanie 184
*prekreslovač*¹, význam a používanie 184
*prekreslovač*², význam a používanie 184
prekrut, význam a používanie 184
prekryv, význam a používanie 184
*prekrývač*¹, význam a používanie 184
*prekrývač*², význam a používanie 184
preliačený, *preliačenosť*, význam a používanie 184
preliezačkový, význam a používanie 184
prelis, *prelisový*, význam a používanie 184

premyňvací, význam a používanie 184
*premyňvací*¹, *premyňvačka*¹, význam a používanie 184

*premyňvací*², význam a používanie 184
*premyňvačka*², význam a používanie 184
prenášateľný, *prenášateľnosť*¹, význam a používanie 184

prenesiteľný, *prenesiteľnosť*¹, význam a používanie 184 – 185

prepájací, význam a používanie 185
prepínateľný, *prepínateľnosť*¹, význam a používanie 185

*prepisovateľ*¹, *prepisovateľka*¹, význam a používanie 185

*prepisovateľný*¹, *prepisovateľnosť*¹, význam a používanie 185

preplachovací, význam a používanie 185

prepoj, *prepojoiný*, význam a používanie 185

prerezávač, význam a používanie 185
prerezávkový, význam a používanie 185

prerodový, význam a používanie 185
*presaditeľný*¹, *presaditeľnosť*¹, význam a používanie 185

*presaditeľný*², *presaditeľnosť*², význam a používanie 185

Presedľane, pôvod a význam 298

Preselany, pôvod názvu 297

preskokový, význam a používanie 185
preskúmateľný, *preskúmateľnosť*¹, význam a používanie 185

*preskúmať*¹, význam a používanie 185 – 186

*preskúmať*², *preskúmať*³, význam a používanie 186

presluch, *presluchový*, význam a používanie 186

prestrek, *prestrekový*, význam a používanie 186

prestríľať sa, význam a používanie 186
presúvadlo, význam a používanie 186

presuvňa, význam a používanie 186
presuvný, význam a používanie 186

prešmyk, *prešmykový*, význam a používanie 186

prešmykovač, význam a používanie 186
*prešmykovať*¹, *prešmykovať*² *sa*, význam a používanie 186

preľážovací, význam a používanie 186
preteľfonovať, význam a používanie 186

*pretrepáť*¹, *pretrepávať*¹, význam a používanie 187

*pretržitiť*¹, *pretržito*¹, *pretržitost'*¹, význam a používanie 187

prevádzkyneschopný, *prevádzkyneschopnosť*¹, význam a používanie 187

prevlečný, význam a používanie 187
prevodník, *prevodníkový*, význam a používanie 187

*prevýšiť*¹, význam a používanie 182
prevzdušňovací, význam a používanie 187

prevzdušňovač, význam a používanie 187
*prevzdušňovať*¹, význam a používanie 187

*preznačiť*¹, *preznačovať*¹, význam a používanie 187

*preznačovať*², význam a používanie 187
*prežiarit*¹, *prežiarovať*¹, *prežiarovať*², význam a používanie 187

priamočinný, význam a používanie 187
pribal, *pribalový*, význam a používanie 188

približovací, význam a používanie 188
priežrný, význam a používanie 188

*priedelovacie*¹, *priedelovacia*¹, význam a používanie 253

*priedelovacie*², význam a používanie 253
pridržiavací, význam a používanie 253

pridržnica, *pridržnicový*, význam a používanie 253

*pridržnosť*¹, význam a používanie 253
priehlbínový, význam a používanie 253

priebradovina, význam a používanie 253
priebybomer, význam a používanie 253

priebybový, význam a používanie 253
priechodka, význam a používanie 182

priekop, význam a používanie 254
prielesný, *prielesnosť*¹, význam a používanie 254

prielesový, význam a používanie 254
prieluka, *prielukový*, význam a používanie 254

priepadový, význam a používanie 254
priepich, význam a používanie 254

prieplavový, význam a používanie 254
priepustok, význam a používanie 254

priepustový, význam a používanie 254
prieraz, *prierazový*, význam a používanie 254

priesak, *priesakový*, význam a používanie 254

priesečníkový, význam a používanie 254
prietočný, *prietočnosť*¹, význam a používanie 255

*prietokovosť*¹, význam a používanie 255
prieval, *prievalový*, význam a používanie 255

prievar, *prievarový*, význam a používanie 255

prievlak, *prievlakový*, význam a používanie 255

prievozdušný, *prievozdušnosť*¹, význam a používanie 255

príhovorový, príhovorovo, príhovorovosť, význam a používanie 255

prichyt, prichytový, význam a používanie 255

príklep, príklepový, význam a používanie 255

prilbový, význam a používanie 255

priletový, význam a používanie 256

pripájaci, význam a používanie 256

pripájateľný, pripájateľnosť, význam a používanie 256

pripevňovací, význam a používanie 256

pripevňovač¹, význam a používanie 256

pripevňovač², význam a používanie 256

pripojiteľný, význam a používanie 256

pripojkovo, význam a používanie 256

pripojnica, pripojnicový, význam a používanie 256

priraditeľný, priraditeľnosť, význam a používanie 256

prírez, prírezový, význam a používanie 256

prisavka, prisavkový, význam a používanie 256

prísev, prísevomý, význam a používanie 317

prisiať, prisievať, význam a používanie 317

prispôsobiteľný, prispôsobiteľnosť, význam a používanie 317

prítlačný, význam a používanie 317

prítlak, prítlačový, význam a používanie 317

privádzac, význam a používanie 317

proaktívny, proaktívne, proaktívnosť, význam a používanie 317 – 318

proamerický, proamericky, proamerickosť, význam a používanie 318

produktovod, produktovodný, význam a používanie 318

proeurópsky, proeurópskosť, význam a používanie 318

programovateľný, programovateľne, programovateľnosť, význam a používanie 318

prorodinný, prorodinne, prorodinnosť, význam a používanie 318

proruský, proruský, proruskosť, význam a používanie 318

protézový, význam a používanie 318

protibežný, protibežne, protibežnosť, význam a používanie 318

protierozný, protierozne, význam a používanie 318

protikolízny, význam a používanie 318

protikorupčný, protikorupčne, protikorupčnosť, význam a používanie 319

protikresťanský, protikresťanský, protikresťanskosť, význam a používanie 319

protimrazový, protimrazovo, význam a používanie 319

protioderový, význam a používanie 319

protiodkvapkávaci, význam a používanie 319

protiopatrenie, význam a používanie 319

protipenivostný, význam a používanie 319

protipenový, protipenovo, význam a používanie 319

protiponorkový, význam a používanie 319

protiprievanový, význam a používanie 319

protirasistický, protirasisticky, význam a používanie 319

protišliapací, význam a používanie 319

protivýbuchový, význam a používanie 319

protizápalový, význam a používanie 319

protizáťaž, protizáťažový, význam a používanie 320

protizávažie, význam a používanie 320

prúdar, význam a používanie 118 – 120

prudný, význam a používanie 200

prúdnica, prúdnicový, význam a používanie 320

prúdniciar, význam a používanie 120

pružienka, význam a používanie 320

pružiť, význam a používanie 320

prvolezec, prvolezkyňa, prvolezecký, význam a používanie 320

prvorepublikový, význam a používanie 320

psychofyzika, psychofyzický, význam a používanie 320

psychopatológia, psychopatológ, psychopatologička, psychopatologický, význam a používanie 320

púdrový, význam a používanie 320

puklinovitý, puklinovitosť, význam a používanie 320

puklinový, puklinovosť, význam a používanie 320

pulzomer, význam a používanie 369

pupeňový, význam a používanie 369

puškár, puškárka, význam a používanie 369

puškársky, význam a používanie 369

puškárstvo, význam a používanie 369

radič, radičový, význam a používanie 369

rádiosonda, význam a používanie 369

rádiostanica, význam a používanie 369

randiť, význam a používanie 369

rastlinolekár, rastlinolekárka, význam a používanie 370

rastlinolekársky, význam a používanie 370

rastlinolekárstvo, význam a používanie 370

razník, razníkový, význam a používanie 370

reaktorový, význam a používanie 370

realizovateľný, realizovateľne, realizovateľnosť, význam a používanie 370

realizovateľný, význam a používanie 187

recenzie: HAGARA, Ladislav: Ottova encyklopédia húb 176 – 178; KOPOROVÁ, Kvetoslava: Studium Carpatho-Ruthenorum, recenzie 178 – 179; MYJAVCOVÁ, M.: O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine 363 – 366; Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove. Eds. D. Šlančová – M. Ološtiak 361 – 362

receptorový, význam a používanie 370

recertifikácia, recertifikačný, význam a používanie 370

recirkulácia, recirkulačný, význam a používanie 370

recyklát, recyklátový, význam a používanie 370

recyklovateľný, recyklovateľnosť, význam a používanie 370

redemptorista, redemptoristka, redemptoristický, význam a používanie 370

referencia, referenčný, význam a používanie 370

referendový, význam a používanie 370

reflexnosť, význam a používanie 370

regálovanie, význam a používanie 371

regalový, význam a používanie 371

regionalizácia, regionalizačný, význam a používanie 371

regulátor, regulátorka, regulátorský, význam a používanie 371

regulátorový, význam a používanie 371

regulovateľný, regulovateľnosť, význam a používanie 371

rekalibrovať, význam a používanie 371

rekonfigurácia, rekonfiguračný, význam a používanie 371

reprodukovateľne, význam a používanie 371

reprodukovateľnosť, význam a používanie 371

reproduktorový, význam a používanie 371

resuscitácia, resuscitačný, význam a používanie 371

retardér, význam a používanie 371

Revištské Podzámcie, pôvod názvu 34

rexia, r. alisina, r. dlhoplútva, r. bengálska, r. krátkočiar, r. Nakamurova, r. kráľovská, r. striebrištá, r. Paxtonova, význam a používanie v menosloví živočíchov 145 – 147

rezolútny, význam a používanie 200

roket, význam a používanie 367 – 368

RTVS, používanie skratky 14

rukola, význam a používanie 367 – 368

rukolový, r-á polievka, r. šalát, r-é pesto, význam a používanie 367 – 368

rúsko, význam a používanie 189 – 190

ruveta, r. olejnatá, význam a používanie v menosloví živočíchov 148

S

sakrálny, význam a používanie 200

sekundárny, význam a používanie 200

Senzi, používanie názvu 10 – 21

Servác, skloňovanie 190

skákať axela, význam a používanie spojovníka 56 – 57

skloňovanie: mena Servác 190; mien Pavol a Karol 316; názvu Bory Mall 44 – 47; názvu Hejce 173 – 174; otázka nesklonnosti názvov niektorých slovenských televíznych staníc 10 – 21

slovotvorba: prídavné mená so zakončením -érny 193 – 200

snobizmus, význam a používanie 118

snobstvo, význam a používanie 118

snúk, s. modrý, s. tmavý, význam a používanie v menosloví živočíchov 148 – 149

solidný, význam a používanie 200

správy: 23. ročník súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko 308 – 313; Aktuálne problémy terminológie marketingu, konferencia 48 – 53; päťdesiat rokov Katedry slovenských filológií 53 – 55; Štúr-žúr, multižánrové podujatie pri príležitosti Roka Ľ. Štúra 247 – 251

stuhochvost, s. severopacifický, s. Beckerov, s. kozorožcový, s. čierny, s. prostredný, s. drobnooký, s. Michajlinov, význam a používanie v menosloví živočíchov 210 – 212

stuhochvostorodé, význam a používanie v menosloví živočíchov 209 – 210

stužkochvost, s. predĺžený, s. okatý, s. zanedbaný, s. málolúčový, s. severopacifický, s. papuánsky, s. severoatlantický, s. filipínsky, s. štíhly, s. Tuckerov, s. viťazský, význam a používanie v menosloví živočíchov 212 – 216

STV, používanie skratky 15

subjektívny, význam a používanie 200

subtilný, význam a používanie 200

Š

šablôchvost, š. ostrotemenný, š. okatý, š. akabský, š. Poeyov, š. pruhovaný, š. vysokočelý, š. havajský, š. striebrištý, š. západoafrický, š. tmavý, š. galapágsky, význam a používanie v menosloví živočíchov 216, 217 – 221

šablôchvostorodé, význam a používanie v menosloví živočíchov 216

šabl'ochvostovec, š. *hreibenatý*, význam a používanie v menosloví živočíchov 221

Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove. Eds. D. Slančová – M. Ološtiak, recenzia 361 – 362

škridličiar, význam a používanie 120

štandardizácia geografických názvov: názvy so slovným základom *boj-* 201 – 208; názvy so slovným základom *treb-* a *boj-* 133 – 139

ŠTÚR, Ľudovít, život a dielo 3 – 9, 321 – 331

Štúr-žúr, multizánrové podujatie pri príležitosti Roka Ľ. Štúra, správa 247 – 251

T

T43, používanie názvu 10 – 21

terminológia: menoslovie rýb podradu makrelolbíznych 78 – 88, 139 – 150, 209 – 225, 272 – 290, 331 – 352; pomenovania výsledku univerbizácie 151 – 156

tuniak, t. *makrelovitý*, t. *fregatový*, t. *bodkovaný*, t. *škvrnitý*, t. *pruhovaný*, t. *dlhoplutvý*, t. *žltoplutvý*, t. *čiernoplutvý*, t. *južný*, t. *okatý*, t. *severopacifický*, t. *modroplutvý*, t. *dlhochvostý*, význam a používanie v menosloví živočíchov 332 – 341

tuniakovec, t. *štíhly*, význam a používanie v menosloví živočíchov 331

tuniaky, význam a používanie v menosloví živočíchov 331

tyržitops, t. *modrý*, význam a používanie v menosloví živočíchov 149 – 150

U

univerbát, význam a používanie 151 – 154

uskutočiteľný, význam a používanie 187

utečenec, *utečenka*, význam a používanie 358 – 360

V

Vajnory, pôvod názvu 232

vandalizmus, význam a používanie 118

vandalstvo, význam a používanie 118

VAŇKO, Juraj, medailón pri príležitosti

životného jubilea 110 – 112

Veľká Poľana, pôvod názvu 93

Veľké Pole, pôvod názvu 94 – 95

veľkonočka, význam a používanie 180 – 181

vianočka, význam a používanie 180 – 181

VILIKOVSKÝ, Pavol: Letný sneh, analýza jazyka literárneho diela 257 – 271

virálny, význam a používanie 21 – 26

vírový, v. *odlučovač*, význam a používanie 21

– 26

vírus, *počítačový v.*, význam a používanie 22
vírusový, v-é *ochorenie*, v. *marketing*, význam a používanie 21 – 26

vasochvost, v. *novoguinejský*, v.

koromandelský, v. *bornejský*, v. *savala*, v.

perlovobiely, v. *západoaustrálsky*, v. *krátky*, v.

gangský, v. *šabl'ovitý*, v. *perlový*, v. *juhočínsky*,

v. *severoaustrálsky*, v. *Russelov*, význam

a používanie v menosloví živočíchov 222

– 225

vasochvostorodé, význam a používanie

v menosloví živočíchov 221 – 222

vasochvostovec, v. *čiernobradý*, v. *krátkohlavý*,

význam a používanie v menosloví živočíchov

217

vasochvostovitý, význam a používanie

v menosloví živočíchov 209

vykonateľný, význam a používanie 187

W

Wau, používanie názvu 10 – 21

Ž

železničiar, význam a používanie 120

Žibrita, pôvod priezviska 129 – 133

Sibyla Mislovičová

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300